

Ammattilaisten näkökulmia Omaehtoisen muutoksen ohjelman (OMA) uudistuksen vaikutuksista

Viivi Nyberg, Petra Vesala

Laurea-ammattikorkeakoulu

Ammattilaisten näkökulmia Omaehtoisen muutoksen ohjelman (OMA) uudistuksen vaikutuksista

Viivi Nyberg, Petra Vesala
Sosionomi, rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2023

Viivi Nyberg, Petra Vesala

Ammattilaisten näkökulmia Omaehtoisen muutoksen ohjelman (OMA) uudistuksen vaikutuksista

Vuosi

2023

Sivumäärä

59

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia Omaehtoisen muutoksen ohjelman (OMA) ohjaajien kokemuksia ohjelmaan tehdyistä uudistuksista ja niiden vaikutuksista ohjelman vaikuttavuuteen. OMA on toistuviin ja vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneille tarkoitettu ohjelma, jota Rikosseuraamuslaitos käyttää rikoksenteekijöiden kuntouttamiseen. Opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa uudesta toteutustavasta, jolloin tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää kuntoutusohjelman jatkojalostuksessa, tulevissa ohjaajakoulutuksissa ja uudessa ohjelmakäsikirjassa. Opinnäytetyön toimeksiantaja oli Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Opinnäytetyön tietoperusta muodostuu väkivaltarikollisuuden ilmiöstä ja sen selittävästä tekijöistä, desistanssista eli rikollisesta elämästä irrottautumisesta, kuntoutuksesta osana kriminaalipoliittikkaa ja siihen liitettävästä kognitiivis-behavioraalista lähestymistavasta sekä vaikuttavuudesta ja sen tutkimisesta. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimustyönä ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tutkimukseen haastateltiin viidestä eri yksiköstä seitsemää OMA-ohjaajaa. Analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Opinnäytetyön tutkimus osoitti OMA-ohjelmaan kohdistuneiden uudistuksien huomattavia hyötyjä, mutta ei niiden välttämättömyyttä. Ohjelman koettiin parantavan erityisesti ohjelman saavutettavuutta sekä syventävän aikaisempien toimivien elementtien vaikuttavuutta. Haastateltavat kokivat, että uudistuksilla pystyttiin vastaamaan ohjelmassa aikaisemmin koettuihin haasteisiin, vaikkakin se tuo mukanaan myös uusia haasteita. Tuloksista käy ilmi, että uudistukset nähdään vaikuttavuutta lisäävinä, mikäli niitä pystytään resurssien puolesta toteuttamaan. Vastaamaan resurssikysymyksiin kehittämissuunnitelmana onkin, että ohjaajakoulutusta voisi suorittaa ammattikorkeakoulussa osana täydentäviä opintoja sekä lisäksi voitaisiin korostaa ennaltaehkäisevän työtä hyödyntämällä ohjelman rakennetta muillekin kuin rikosseuraamusasiakkaille.

Asiasanat: väkivalta, vaikuttavuus, kuntoutus, desistanssi

Viivi Nyberg, Petra Vesala

Perspectives of Professionals on the Effects of the Cognitive Self Change Program (CSC) Reform

Year 2023

Pages

59

The purpose of the thesis was to investigate the experiences of the instructors of the Cognitive Self Change Program (CSC) regarding the program's implemented reforms and their impacts on the program's effectiveness. CSC is a program intended for individuals who have committed repeated and serious violent crimes, used by the Criminal Sanctions Agency for offender rehabilitation. The objective of the thesis was to gather information about the new implementation method so that the research findings could be utilized in further refining the rehabilitation program, in future instructor training, and in a new program manual. The thesis was commissioned by the Criminal Welfare Support Foundation.

The theoretical framework of thesis consists of the phenomenon of violent crime and its explanatory factors, desistance from criminal life, rehabilitation as part of criminal policy, along with the associated cognitive-behavioral approach, and effectiveness and its research. The thesis was conducted as a qualitative research study, utilizing a data-driven content analysis as the method of analysis. A semi-structured thematic interview was used as the data collection method. Seven CSC instructors from five different prisons were interviewed for the study.

The research of the thesis demonstrated significant benefits resulting from the reforms implemented in the CSC, although they were not deemed entirely necessary. The program was perceived to notably improve the program's accessibility and enhance the effectiveness of previously successful elements. Participants felt that the reforms addressed previous challenges within the program, although they also introduced new ones. The results indicate that the reforms are viewed as enhancing effectiveness, provided that they can be implemented with sufficient resources. In response to the resource issues, a development proposal is that counselor training could be completed at the University of Applied Sciences as part of supplementary studies, and in addition, preventive work could be emphasized by utilizing the structure of the program for clients other than criminal sanctions.

Keywords: violence, effectiveness, rehabilitation, desistance

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Opinnäytetyön toimintaympäristön esittely	8
2.1	Kriminaalihuollon tukisäätiö/KRITS.....	8
2.2	Rikosseuraamuslaitos/RISE.....	9
3	Omaehtoisen muutoksen ohjelma/OMA	11
3.1	Ohjelman tavoitteet	12
3.2	Ohjelman sisältö	12
3.3	Ohjelman keskeiset uudistukset	14
4	Tietoperusta	17
4.1	Väkivaltarikollisuus	17
4.1.1	Väkivaltarikollisuus ilmiönä	17
4.1.2	Väkivaltaa selittäviä teorioita	18
4.2	Desistanssi.....	19
4.3	Kuntoutus osana kriminaalipolitiikkaa	21
4.3.1	Kuntoutus.....	21
4.3.2	Kognitiivis-behavioraalinen lähestymistapa	23
4.4	Vaikuttavuus	24
4.4.1	Vaikuttavuuden tutkimisen haasteet	25
4.4.2	Aikaisempien vaikuttavuustutkimusten tuloksia	25
5	Tutkimusasetelma.....	26
5.1	Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmä	26
5.2	Tutkimuksen haastateltavat	28
5.3	Analysimenetelmä	29
5.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	30
6	Tulokset	32
6.1	Kokemukset uudistuksista.....	32
6.1.1	Tehostettu vaikutus	32
6.1.2	Saavutettavuus.....	35
6.2	Näkemykset vaikuttavuudesta.....	37
6.2.1	Käytännön toteutus	37
6.2.2	Osapuolten yhteentoimivuus.....	39
6.3	Pysyvä ydinsanoma.....	40
7	Johtopäätökset	42
7.1	Saavutettavuus koetaan vaikuttavana.....	42
7.2	Kaiken takana on vastuu	43
7.3	Vaikuttavuus edellyttää yhteistä näkemystä.....	43

7.4	Vaikuttavuus vaatii voimavaroja	44
8	Pohdinta	45
8.1	Eettisyys ja luotettavuus	45
8.2	Opinnäytetyöprosessi	46
8.3	Opinnäytetyön hyödyllisyys ja kehittämisehdotukset	48
	Lähteet	50
	Kuviot	55
	Taulukot	55
	Liitteet	56

1 Johdanto

Väkivaltarikollisuuden määrä on pysynyt suhteellisen tasaisena viimeiset vuosikymmenet, kuitenkin määrällisesti puhutaan suurista lukumääristä, vuonna 2021 jopa 36 525 poliisin tietoon tulleesta henkeen ja terveyteen kohdistuneesta rikoksesta (Carling & Jauhiainen 2021, 12; Tilastokeskus 2022). Keskusrikospoliisin tuoreimmasta vuoden 2022 raportista käy ilmi alaikäisten nuorten väkivaltarikosten lisääntyneen selvästi viime vuosina. Huolestuttavana voidaan nähdä tiedotuksen mukaan väkivaltarikosten prosentuaalisesti kasvaneen eniten törkeissä ryöstöissä, henkirikoksissa ja henkirikosten yrittämisessä. (Danielsson 2022, 5-6.) Vakavat väkivaltarikokset ja nuorena aloitettu rikoskäyttäytyminen nähdään uusimisriskiä kohentavina tekijöinä, joka puolestaan osoittaa vakavasti otettavan ongelman ja vaikuttavan kuntouttamisen tarpeellisuuden. Myös Riihimäen vankilaan vuonna 2020 perustettu Vakava-osasto vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneille vangeille on osoitus tarpeesta tehdä väkivaltarikollisten kuntouttamisesta vaikuttavampaa.

Edellä kuvatun ilmiön nostattama huoli, yhteinen kiinnostus vankiloiden kuntouttavasta toiminnasta ja siihen kohdistunut havaitsemamme yleinen epäluulo ohjasivat opinnäytetyömme aiheen valintaa. Opinnäytetyön aiheena on Omaehtoisen muutoksen ohjelma (OMA), joka on vuonna 2001 Suomessa käyttöön otettu kuntouttava toimintaohjelma toistuviin ja vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneille. Omaehtoisen muutoksen ohjelma perustuu kognitiivis-behavioraaliseen malliin, jonka mukaan henkilön väkivaltaiseen toimintaan vaikutetaan muuttamalla ajatusmalleja väkivaltaisen käyttäytymisen taustalla. Alkuperäisestä Cognitive Self Change -ohjelmasta Suomeen versioitu OMA-ohjelma on osoittautunut tilastollisesti odotettua tehottomammaksi, minkä vuoksi ohjelmaa lähdettiin uudistamaan. Tämän opinnäytetyön tarkoitus on käsitellä ohjaajien kokemuksia tästä uudistetusta OMA-ohjelmasta ja sen vaikuttavuudesta vertailevalla näkökulmalla ohjelman vanhaan versioon.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimustyönä Kriminaalihuollon tukisäätötoiveesta, tarkemmin oikeusministeriön rahoittaman ja säätötoimen hallinnoiman OMA-hankkeen hyödynnettäväksi. Hankkeen tavoitteena on saada toimiva ohjelma vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneille ja opinnäytetyömme tavoitteena on saada tietoa uudesta toteutustavasta, jolloin tuloksia voidaan hyödyntää kuntoutusohjelman jatkojalostuksessa ja tulevaisuudessa ohjaajakoulutuksissa. Aihe on rajattu niin, että se palvelee parhaiten opinnäytetyön tilaajan tarvetta.

2 Opinnäytetyön toimintaympäristön esittely

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyön keskeisiä toimintaympäristöjä. Kriminaalihuollon tukisäätiö on opinnäytetyön toimeksiantaja ja OMA-hanketta toteuttava taho. Rikosseuraamuslaitos nostetaan opinnäytetyön keskeiseksi tekijäksi, sillä työn aihepiiri kytkeytyy vahvasti kyseiseen organisaatioon ja tarkasteltavan ohjelman käyttö sijoittuu Rikosseuraamuslaitoksen yksiköihin. OMA:a toteuttavat yksiköt ja ohjelman toteutustavat tuodaan ilmi pintapuolisesti, minkä lisäksi esitellään Riihimäen suljetun vankilan Vakava-osasto, joka on puolestaan ohjelmaa hyvin aktiivisesti toteuttava taho.

2.1 Kriminaalihuollon tukisäätiö/KRITS

Opinnäytetyön tilaajana toimii Kriminaalihuollon tukisäätiö (KRITS). Sittemmin säätiö on muuttanut nimensä Rikoksettoman elämän tukisäätiöksi (RETS). Puhumme työssä kuitenkin Kritisistä, sillä opinnäytetyön tilaus ja sen työstäminen on aloitettu säätiön toimiessa vielä entisellä nimellään. Kriminaalihuollon tukisäätiö on valtakunnallinen vaikuttaja, joka tekee työtä rikoksista tuomittujen, rikoksilla oirelevien ja heidän läheistensä kanssa. Säätiö on perustettu vuonna 2001, kun entinen Kriminaalihuollonyhdistys koki lainsäädännöllisiä uudistuksia, mutta tarve vapaaehtoiselle järjestötehtävien jatkumiselle koettiin merkitykselliseksi. Rikoksettoman elämänhallinnan ja yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen on oleellinen osa säätiön tavoitteita, joiden toteuttamiseksi säätiön tarkoituksena on ollut olla aktiivinen, niin toteuttamalla kuin osallistumalla osa-alueita koskeviin hankkeisiin. Säätiö tuo esiin omilla sivuillaan, että se tuottaa vuosittain useita kehittämishankkeita, joiden tavoitteena on kehittää ja tarjota palveluita ja kuntouttavia toimintatapoja rikostaustaisille ja heidän läheisilleen. Myös meidän opinnäytetyömme aihe juontaa juurensa Kriminaalihuollon tukisäätiön tuottamaan hankkeeseen. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2022a; Kriminaalihuollontukisäätiö 2022b; Kriminaalihuollon tukisäätiö 2022c.)

Kriminaalihuollon tukisäätiön ajankohtainen opinnäytetyöhömme linkittyvä hanke on 2021-2023 ajalla toteutettava OMA-hanke. Hankkeen parissa työskentelee yksi projektityöntekijä, joka toteuttaa tiivisvuotoista yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehistä ja muista väkivaltatyön ammattilaisista koostetun ohjausryhmän kanssa. Hankkeen tarkoituksena on tuottaa Rikosseuraamuslaitokselle hyödyllinen tehokkaaseen käyttöön soveltuva kuntoutusohjelma, jolla pyritään vähentämään väkivaltarikollisuutta. Hankkeen päämääränä on mukauttaa Suomessa aikaisemmin toteutettu OMA-ohjelman toteutusmuoto vastaamaan enemmän alkuperäistä CSC-ohjelmaa. Uudistettu OMA-ohjelma tarjoaa laajemman mahdollisuuden hyödyntää sitä niin laitosolosuhteissa, yhteiskunnassa kuin myös yhdyskuntaseuraamuksissa. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2022d.)

Opinnäytetyömme tilaajana Kriminaalihuollon tukisäätiön, tarkemmin OMA-hankkeen projektityöntekijän Merja Tukiainen-Porokkan, rooli yhteyshenkilönä on ollut toimia tukenamme.

Olemme saaneet OMA-ohjelmaan perustuvia materiaaleja, yhteystietoja ja vastauksia tarkentaviin kysymyksiimme sekä matalankynnyksen tukea projektista selviytymiseen. Opinnäytetyötä lähdimme toteuttamaan alun alkaen siten, että halusimme tilaajamme pysyvän ajan tasalla työmme eri vaiheista ja sen edistymisestä. Tiivisluotoisella yhteistyöllä pyrkimyksenä on varmistaa opinnäytetyön luotettavuus ja realistisuus.

2.2 Rikosseuraamuslaitos/RISE

Rikosseuraamuslaitos on oikeusministeriön hallinnonalaan kuuluva organisaatio, joka on vuonna 2022 jaettu neljään eri vastuualueeseen organisaatiouudistuksen myötä (Rikosseuraamuslaitos 2022a; Rikosseuraamuslaitos 2022f). Niitä ovat kehittämisen ja ohjauksen alue, asiakasprosessien alue, hallinnon ja tukipalvelujen alue sekä operatiivisen toiminnan alue, johon lukeutuu muun muassa vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot kattavat 11 rikosseuraamuskeskusta. (Rikosseuraamuslaitos 2022a.) Rikosseuraamuslaitoksessa huolehditaan yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpanoista sekä tutkintavankeuden toimeenpanosta. Sen tavoite on ehkäistä uusintarikollisuutta ja lisätä yhteiskunnan turvallisuutta valmentamalla tuomittuja kohti rikoksetonta elämää avoimemmilla täytäntöönpanoilla. (Rikosseuraamuslaitos 2022e.)

Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa ohjaa oikeusministeriön kanssa tehty tulossopimus. Sen mukaisesti Rikosseuraamuslaitos laatii säännöllisin väliajoin strategian, jossa määritellään seuraavien vuosien toimintatavoitteet vaikuttavuudelle, tuloksellisuudelle, henkilöstölle ja resursseille. Vuosien 2022-2025 strategisissa linjauksissa visioksi on laadittu Rikosseuraamuslaitoksen olevan yhtenäinen, yhdenmukainen ja osaava, johon strategiassa asetetut toimintatavoitteet tähtäävät. (Rikosseuraamuslaitos 2022e.) Kleemolan, Honkavaaran ja Sorkamon (2019, 21) toteuttaman Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan kohdistuvan arviointiraportin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen toimintakulttuuri on kehittynyt aikaisemmasta hyvin turvallisuuspainotteisesta näkökulmasta vahvasti kuntoutuksellisempaan suuntaan viimeisimmän vuosikymmenen aikana.

Rikosseuraamuslaitoksen yhtenä yhteiskunnallisena vaikuttavuustavoitteena onkin valmentaa asiakkaita rikoksettomaan elämäntapaan. Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa ohjaavat arvot ihmisoikeuden kunnioittamisesta ja oikeudenmukaisuudesta. Vaikuttavuuden kehittämisen viitekehityksessä olennaista on näiden arvojen vaikutus rangaistuksen täytäntöönpanon sisältöön niin, että rangaistusaika tukee tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä desistanssin saavuttamista. Rikosseuraamuslaitos linjaa siis omalla arvoperustallaan, että keskittymällä tuomitun sisäisiin motiiveihin ja uskonnolla jokaisen yksilön mahdollisuuteen muuttua ja kasvaa pystytään vaikuttamaan rikolliseen käyttäytymiseen. (Rikosseuraamuslaitos 2022e.) Kuntouttamisen näkökulmasta Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on tarjota vangeille ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaille kuntoutusmahdollisuuksia, joilla tuetaan rikollisuudesta irtautumista

ja integroitumista yhteiskuntaan rangaistusajan jälkeen (Rikosseuraamuslaitos 2022d). Käytännössä tämä näkyy täytäntöönpanon vankeusaikaisissa toiminnoissa, joita ovat muun muassa vankityö, vankien koulutus, päihdekuntoutus, sosiaalinen kuntoutus ja ohjelmatyö. (Rikoksen-torjuntaneuvosto 2022.)

OMA-ohjelma on yksi Rikosseuraamuslaitoksen keinoista vaikuttaa rikolliseen käyttäytymiseen ja sitä toteutetaan vaihtelevasti eri Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä. OMA-ohjelmaa toteutetaan Riihimäen, Helsingin, Turun, Kylmäkosken, Sukevan, Pyhäselän ja Mikkelin vankiloissa. Ennen organisaatiouudistusta OMA-ohjelmaa tuli järjestää vuosittain jokaisella rikosseuraamusalueella ainakin yhdessä laitoksessa. Vuosittain sen on suorittanut loppuun noin 20 vankia. (Rikoksentorjuntaneuvosto 2022; Tukiainen-Porokka 2022b.) Vuonna 2021 OMA-ohjelman suorittaneita oli 13, sen aloittaneita 5 ja keskeyttäneitä yksi henkilö. OMA-ohjelman toteuttaminen on kirjattu vankilan toimintasuunnitelmaan, mutta sen käytännön toteutuksesta vastaavat vankilat itse. Esimerkiksi Turun vankilassa vanhan muotoista OMA:a on pyritty järjestämään joka toinen vuosi. (Tukiainen-Porokka 2022c.) Siitä ei kuitenkaan ole tuoretta kartoitusta, mikä OMA-ohjelman toteuttamisen tilanne Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistuksen ja ohjelman uudistuksen jälkeen yksiköissä todellisuudessa tällä hetkellä on.

Riihimäen suljetussa vankilassa OMA-ohjelmaa toteutetaan kuitenkin eri tavalla kuin muualla Suomessa, eli osastomuotoisesti. Sen Vakava-osasto on vuonna 2019 perustettu kuntoutus-osasto niille vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneille, jotka haluavat vähentää uusimisriskiään ja saada vaihtoehtoisia toimintamalleja väkivaltakäyttäytymiselleen. Vakava-osasto on muusta vankilasta eriytetty osasto, jossa on kahdeksan vankipaikkaa. Ohjelma käynnistyy joka vuosi elo-syyskuun aikana, jolloin uudet ohjelmaan sitoutuneet vangit asettuvat osastolle. Erillisen osaston perustamista puolletaan esimerkiksi sillä, että väkivaltarikoksiin syyllistyneille kohdennetun kuntoutuksen teho nähdään heikkona, jos yksilö viettää aikansa muuten rikosmyönteisessä vankiyhteisössä. Vakava-osaston toiminta on suunniteltu ryhmämuotoiseksi kuntoutusjaksoksi, joka kestää yksilön etenemisen mukaan keskimäärin seitsemän kuukautta. (Rikosseuraamuslaitos 2021a; Alakruuvi 2022.)

Kuntoutusjakso pitää sisällään Oma-ohjelmaan osallistumisen lisäksi yhteisten ryhmän sääntöjen ja arvojen noudattamisen, päihteettömyyteen sitoutumisen, moniammatillisen tiimin kanssa työskentelyn ja kokonaisvaltaisen kuntoutuksellisen ilmapiirin. Tarkemmin osaston viikko-ohjelma sisältää kolme kertaa viikossa OMA-ohjelmaa, muutaman kerran viikossa työtoimintaa, liikuntaa, arjentaitoja, yksilökeskusteluja, itsenäisiä tehtäviä ja erilaisia infotilaisuuksia. (Alakruuvi 2022; Rikosseuraamuslaitos 2021a.) Kuntoutusjaksolle halukkaat käyvät läpi rekrytointiprosessin, jossa osastolle valitaan persoonaltaan sellaisia vankeja, jotka muodostavat yhdessä mahdollisimman restoratiivisen yhteisön. Tämä tarkoittaa, että tavoitellaan kunnioittavaa ja sovittelumyönteistä ilmapiiriä, jossa vangit pystyvät keskustelemaan keskenään avoimesti myös ryhmäistuntojen ulkopuolella. Osaston tavoitteena on kehittää vankien

uhriempatiaa ja konfliktitilanteiden ongelmanratkaisutaitoja mutta lisäksi myös sosiaalisia taitoja ja vastuunottokykyä. (Rikosseuraamuslaitos 2021a; Rikosseuraamuslaitos 2020.)

Tukiainen-Porokan (2022b) mukaan OMA-ohjelmaa toteutetaan myös jonkin verran yhdyskuntaseuraamustoimistoissa eri puolilla Suomea, esimerkiksi Oulussa, mutta se on ilmeisesti vähäistä, sillä aiheesta on saatavilla hyvin niukasti tietoa. Tämä johtunee siitä, että vanhan mallinen OMA-ohjelma on Suomessa kohdennettu erityisesti vankilaympäristöön (Rikosseuraamuslaitos 2012, 32). Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa OMA-ohjelman toteutus on usein yksilömuotoista hyvin pitkälti resurssisyiden vuoksi mutta myös esimerkiksi osallistujien sitoutuminen ryhmämuotoiseen toteutukseen nähdään haasteellisena (OMA-täydennyskoulutus 2023).

3 Omaehtoisen muutoksen ohjelma/OMA

Cognitive Self Change -ohjelma (CSC) on vuonna 1989 Yhdysvalloissa kehitetty kuntouttava ryhmämuotoinen ohjelma toistuvista ja vakavista väkivaltarikoksista tuomituille. Ohjelman on kehittänyt yhdysvaltalainen tohtori Jack Bush ja sitä hyödynnetään muun muassa Englannin, Kanadan ja Yhdysvaltojen eri osavaltioiden vankeinhoidossa. Cognitive Self Change -ohjelma perustuu kognitiivis-behavioraaliseen malliin, jonka mukaan henkilön väkivaltaiseen toimintaan voidaan vaikuttaa pyrkimällä muuttamaan ajatusmalleja väkivaltaisen käyttäytymisen taustalla, jolloin uuden ajattelutavan omaksuminen johtaa uudenlaiseen käyttäytymiseen. Ohjelmassa kuitenkin korostetaan, että sen tarkoitus ei ole muuttaa ihmistä, vaan tarjota keinoja, joiden avulla tuomitulla on valmiudet muuttaa itse omaa toimintaansa. OMA-ohjelman tarkoituksena väkivaltakäyttäytymiseen puuttumisen lisäksi on myös pyrkimys määritellä ja ymmärtää rikoksenteijöiden kokemuksia ja väkivallan käytön laajuutta tarkastelemalla niitä rikoksenteijöiden näkökulmasta. Ohjelma kohdentaa toimenpiteet siis niihin tietoisesti omaksuttuihin ajatuksiin, asenteisiin ja periaatteisiin, joita voidaan tietoisesti myös muuttaa. (Bush, Harris & Parker 2016, 0, 118-119; Konttila, Aaltonen & Tyni 2018, 2-7.) Suomeen ohjelma on tuotu vuonna 2001 nimellä Omaehtoisen muutoksen ohjelma (OMA), tosin se ei ole täysin identtinen alkuperäisen ohjelman kanssa, sillä ohjelmaa koettiin tarpeelliseksi muokata Suomen rikosseuraamusjärjestelmään sopivaksi (Rikosseuraamuslaitos 2012, 32; Konttila ym. 2018, 2).

Suomeen versioitu ohjelma on kuitenkin todettu haasteelliseksi esimerkiksi sen pitkän keston, joustamattomuuden sekä jatkumon puutteen vuoksi (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2022d). Vuonna 2021 käynnistetyn Kriminaalihuollon tukisäätiön OMA-hankkeen myötä pyritäänkin kehittämään OMA-ohjelmaa vaikuttavammaksi kokonaisuudeksi uudistamalla Suomessa käytettävä ohjelma alkuperäistä CSC-ohjelmaa mukailevammaksi (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2022d).

3.1 Ohjelman tavoitteet

Tavoitteiltaan muissa maissa käytettävä CSC-ohjelma ja Suomen versioitu OMA-ohjelma vastaavat pitkälti toisiaan. Ohjelman ensisijainen tavoite on edellä mainittu väkivaltaiseen käyttäytymiseen puuttuminen, mutta sen lisäksi ohjelmasta on pyritty tekemään pienin muutoksin koko ajan kokonaisvaltaisesti kuntouttavampaa, jotta sen vaikutukset tukisivat rikoksettomassa elämässä pysymistä ohjelman ulkopuolellakin (Konttila ym. 2018, 2-3). Tämän myötä ohjelman toisena tavoitteena on opettaa tuomituille kykyä ottaa vastuuta. Ohjelmaan osallistujille ei määritetä varsinaisia sääntöjä, vaan käyttäytyminen ohjelman aikana perustuu osallistujien omaan ”valintojen strategiaan” ohjelmaa edistävien ehtojen noudattamisen suhteen. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 52; OMA-täydennyskoulutus 2023.) Tällä tarkoitetaan sitä, että ohjelman aikana myös itsessään vuorovaikuttaminen muiden kanssa on kehittävää, kun jokainen opettelee ottamaan vastuuta omasta käyttäytymisestään ja ehtojen noudattamisesta, jotka eivät ole pakollisia. Sääntöjen asettamisen lisäksi myös ohjaajasta lähtöisin olevaa luennointia ja kyseenalaistamista vältetään, sillä ohjelman yksi tavoitteista on pyrkimys purkaa viranomais-vanki vastakkainasettelua yhteistyömuotoiseksi toimimiseksi (Rikosseuraamuslaitos 2012, 32). Tällä tavoitteella lisätään ohjelman vaikuttavuutta, kun vangit oppivat asianmukaisia vuorovaikutustaitoja ja luottamussuhteiden rakentamista, kun vankien kohtaaminen on rankaisukeskeisyyden sijaan suvaitsevaista ja ymmärtäväistä (Konttila ym. 2018, 4).

Viimeisenä ohjelmasta esiin nousseena tavoitteena voidaan pitää edelläkin mainittua jatkuvuuden tavoittelua. Alkuperäisessä CSC-ohjelmassa on panostettu jatkuvuuteen jo alusta alkaen niin, että ohjelman neljäs vaihe on suoritettu vankilan ulkopuolella ja niin, että varsinaisen ohjelman päättymisen jälkeen ohjelman käyneille on suositeltu osallistumista harvemmin tapahtuvaan mutta opittua ylläpitävään jatkoryhmään. Vasta nyt, uudistuksen myötä, tämä jatkuvuuden takaaminen voidaan lukea myös Suomen version tavoitteeksi. (Konttila ym. 2018, 10; Tukiainen-Porokka 2022a, 8.)

3.2 Ohjelman sisältö

OMA-ohjelman kognitiivis-behavioraalinen luonne määrittää ohjelman sisällön pohjan ja tämän suuntauksen perusajatusta tullaan käsittelemään myöhemmin omana kappaleenaan. Käytännössä OMA-ohjelman toteutus tapahtuu ryhmätapaamisten muodossa, jossa ryhmäkoko on n. 5-8 henkilöä. Ryhmäistuntoja on yleensä n. 1-3 kertaa viikossa ja ne kestävät noin yhdestä tunnista muutamaan tuntiin. OMA:a on mahdollista suorittaa myös yksilöohjelmana mutta sen ryhmämuotoista toteutusta tulisi suosia sen kokonaisvaltaisemman vaikutuksen vuoksi. OMA-ohjelman ryhmätoiminnassa keskeistä on esimerkiksi sen restoratiivinen luonne, mikä tarkoittaa muun muassa seuraavien arvojen olevan vahvasti läsnä ryhmätoiminnassa: kunnioitus, empatia, vastuunotto ja luottamuksellisuus. (Bush ym. 2016, 118-121, 141-142; OMA-täydennyskoulutus 2023.)

OMA-ohjelman pääasiallinen sisältö muodostaa niin sanotun nelivaiheisen prosessin. Se voidaan jakaa askeliin, joiden aikana osallistujille opetetaan vaiheittain uusia taitoja, jotka halitessaan pääsee siirtymään seuraavalle askelmalle. Askeleiden ohella kulkevat myös ajatus- ja riskiraportit, jotka tukevat koko ohjelmaa ja sen sisältöä. Ajatusraportit ovat kuvauksia väkivaltatilanteista ja riskiraportit puolestaan ajatusraportteja lyhyempiä, suullisia ja keskittyvät ajankohtaisiin ja viimeaikaisiin tilanteisiin, joissa osallistuja oli ajautumassa rikolliseen tai loukkaavaan toimintaan, mutta näin ei kuitenkaan tapahtunut. (Omaehtoisen muutoksen ohjelma-luonnos 2022,33.)

1. askel: ”Kiinnitä huomiota ajatuksiisi ja tunteisiisi.” Ajatuksiin ja tunteisiin kiinnitetään huomiota laatimalla lukuisia riskiraportteja ja muutama ajatusraportti. Raporteissa tarkoituksena on kuvailla mahdollisimman yksityiskohtaisesti mielteet ja tuntemukset siinä annetussa tietyssä hetkessä. Raporteilla harjoitellaan objektiivista itsensä havainnoimista ja niissä ei ole tarkoituksenmukaista tarkastella tuotettua sisältöä moraalisesti, pelkästään tuoda aidot ajatukset ja tunteet ilmi. Kirjallinen ajatusraportti pitää sisällään lyhyen tapahtumakuvausten, tapahtumahetken muokkaamattomat ajatus- ja tunnelistaukset sekä listauksen henkilön omaa toimintaa ohjaavista yleisistä asenteista, uskomuksista, periaatteista ja säännöistä, jotka vaikuttivat tapahtumahetkellä. (Bush ym. 2016, 121-126.)

2. askel: ”Tunnista yhteys ajatustesi, tunteidesi ja väkivaltakäyttäytymisesi välillä.” OMA-ohjelman toisessa vaiheessa riskiraportteja laajennetaan ja ajatusraporteista opetellaan poimaan ne avainajatukset ja -tunteet, joiden voidaan sanoa johtaneen väkivaltakäyttäytymiseen. Tässä vaiheessa muodostetaan erilaisia ajattelun kehiä, jotka havainnollistavat sitä, miten askel askeleelta päädytään väkivaltakäyttäytymiseen. Kun ajatusraportteja ja kehiä tehdään eri tilanteista, voidaan huomata niissä samankaltaisuuksia ja tunnistaa henkilön omaksumat käyttäytymismallit, joita hän tiedostamattaan käyttää ja päättyy väkivallan keinoihin. Näin löydetään henkilön ajattelun kaavat. (Bush ym. 2016, 126-131.)

3. askel: ”Pohdi sellaisia uusia tapoja ajatella, jotka eivät johda väkivaltakäyttäytymiseen ja jotka tuntuvat hyviltä.” Kolmannessa vaiheessa harjoitellaan keksimään riskitilanteisiin vaihtoehtoisia ajattelutapoja, jotka eivät johda väkivaltakäyttäytymiseen ja joiden käyttäminen tuntuu henkilöstä hyvältä ja toimivalta. Nämä uudet ratkaisut lisätään aikaisemmin laadittuihin ajatuskehiin ja -kaavoihin. Tässä vaiheessa korostetaan, että ketään ei pakoteta muuttamaan ajatusmallejaan, vaan kolmannen askeleen idea on vaatia heitä kuvittelemaan toisenlaisia toimintatapoja, jolloin vaikutetaan automaattisesti heidän kykyynsä laajentaa perspektiiviään. (Bush ym. 2016, 130-134.)

4. askel: ”Harjoittele uusien ajattelutapojen käyttämistä, kunnes ne luonnistuvat.” Neljännessä vaiheessa harjoitellaan uusia keksittyjä ajattelumalleja ryhmäistunnoissa roolileikkien muodossa tai käytännössä sen mahdollistavassa ympäristössä. Tässä vaiheessa

vähimmäisvaatimus osallistujille on harjoitteluun osallistuminen, ei uusien ajatustapojen omaksuminen. Tämä perustuu valintojen strategiaan ja yksilön vapauteen valita omat ajattelu- ja toimintatapansa. Uusien ajatusmallien hyödyntämisen harjoittelu ohjaajien avulla kuitenkin opettaa heidät käyttämään vaihtoehtoisia tapoja halutessaan. Kun ne alkavat luonnistua ja täyttävät myös kolmannen vaiheen kriteerin käyttäjälleen seuraavasta hyvästä olostasta, ne lisäävät motivaatiota pysyä pois vanhoista ajattelumalleista. (Bush ym. 2016, 135-139.)

3.3 Ohjelman keskeiset uudistukset

Keskeisimmät erot alkuperäisen CSC-ohjelman ja Suomen OMA-ohjelman välillä ovat ohjelman kesto ja ryhmän muoto, joka OMA:ssa on noin 6-9 kuukautta suljetussa ryhmässä ja CSC:ssä vähintään 8 kuukautta avoimessa ryhmässä (Konttila ym. 2018, 10). Suljettu ryhmä on muodostunut ohjelman haasteeksi ja tehnyt sen jäykäksi, sillä suljettu ryhmä odottaa sekä siihen osallistuvilta että sen ohjaajilta tiukkaa sitoutumista pitkän ohjelman noudattamiseen. Näin ollen ongelmiksi ovat muodostuneet muun muassa ryhmien muodostaminen ja niiden pysyvyys sekä ohjaajaresurssit (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2022d; Tukiainen-Porokka 2022a,6). Suljettu ryhmämuoto katsottiin alun perin paremmaksi Suomen rikosseuraamusjärjestelmälle, sillä ohjaajia oli yksiköissä nykyistä vähemmän (Konttila 2022). Suljettu ryhmä tarkoittaa, että ryhmän kokoonpanoon ei tehdä muutoksia ohjelman aikana ja että jokainen ryhmässä olija etenee ohjelmaa samaan tahtiin.

Uudistuksen myötä OMA-ohjelman suljettu ryhmä muutetaan avoimeksi, jolloin ohjelman suorittamisesta tulee joustavampaa. Tällä tarkoitetaan, että avoin ryhmä toteuttamistapana korostaa ohjelmaa suorittavan tuomitun yksilöllistä prosessia niin, että ohjelmassa voi edetä omaan tahtiin. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että avoimessa ryhmässä osallistujat voivat olla eri kohdissa askelmilla, jotka ovat ylempänä kuvattu. Myös mahdolliset ”retkahdukset”, muut keskeytykset tai laitoksen vaihtaminen eivät keskeytä ohjelmaa, vaan sitä voi jatkaa myöhemmin siitä mihin on jäänyt, jopa toisessa laitoksessa. Avoimessa ryhmässä alkuperäinen ryhmän kokoonpano siis muuttuu sitä mukaa, kun sen jäsenet vaihtuvat edellä kuvatuin tavoin ja näin ollen ryhmää voidaan ohjata nonstop-periaatteella. Avoimessa ryhmässä korostuu asiakkaan oma motivaatio kuntoutukseen, sillä mikään muu ei sido asiakasta ohjelman suorittamiseen. (Tukiainen-Porokka 2022a, 7-8, 13-14; OMA-täydennyskoulutus 2023.)

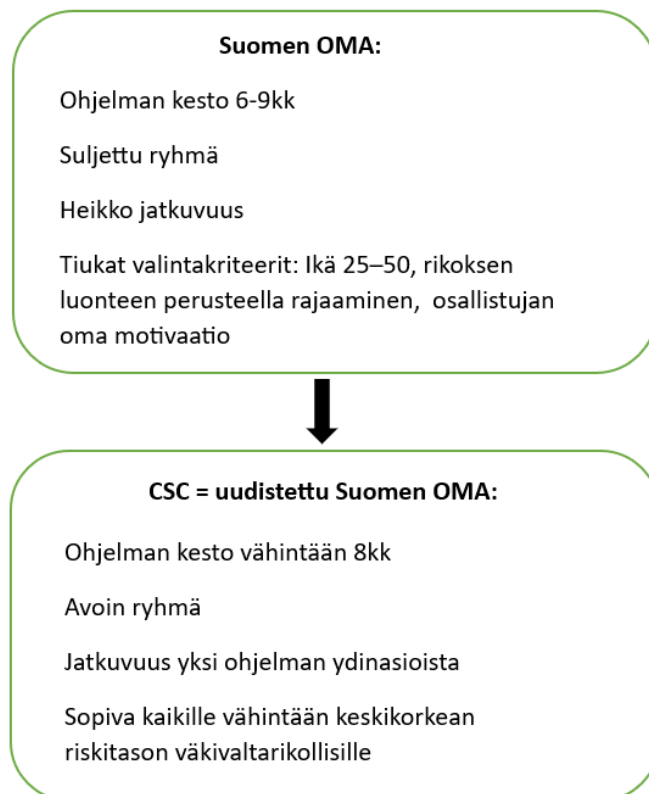
Yksilöllisen prosessin myötä myös ohjelman kestosta tulee määrittelemätön, kun asiakas voi oman motivaationsa mukaan lähteä ohjelmasta ja palata takaisin. Nämä siirtymät tehdään kuitenkin hallitusti ohjaajan kanssa keskustellen ja ne voivat olla myös ohjaajalähtöisiä, jos ryhmän vetäjä esimerkiksi kokee vängin kyvyt osallistua ohjelmaan tilapäisesti heikentyneeksi. Tämän yksilöllisyyden korostumisen myötä voidaan myös keskittyä paremmin ohjelmaa suorittavien henkilökohtaisiin haasteisiin ja vahvuuksiin. Yksilöllisten prosessien

seuraaminen vaatii myös entistä enemmän vastuuta ja tarkkaavaisuutta ohjaajilta, kun heidän tulee olla tietoisia jokaisen osallistujan henkilökohtaisesta etenemisen vaiheesta ja tarkkailla sitä, milloin henkilö on valmis siirtymään eteenpäin ohjelmassa. (Tukiainen-Porokka 2022a, 7-8, 13-14; OMA-täydennyskoulutus 2023.)

Ohjelmaan on ollut haastavaa saada osallistujia ryhmän keston ja sitovan luonteen mutta myös tiukkojen valintakriteerien vuoksi. Ohjelma on suunnattu keskikorkean ja korkean riskitason väkivaltarikollisille, mikä luonnollisesti rajaa kohderyhmää jo valmiiksi. Väkivaltaisuu-den riskiä arvioidaan pisteyttävän riskiasteikon mukaisesti staattisten eli muuttumattomien riskitekijöiden pohjalta, joita ovat muun muassa ikä, jolloin henkilö on tuomittu ensimmäisestä väkivaltarikoksesta, tuomioiden määrä ennen 17 vuoden ikää, nykyinen ikä, väkivalta-käyttäytyminen koko elämän ajalta, perheolot lapsuudessa sekä aiemmat epäonnistuneet va-pautukset, paot tai ehdonalaisrikkomukset. Lisäksi arvioidaan myös muutamia dynaamisia eli akuutteja ja rikollista käyttäytymistä ylläpitäviä tekijöitä, joita voivat olla esimerkiksi asen-teet ja ongelmat tunteidenhallinnassa tai kognitiivisissa taidoissa. (Konttila ym. 2018, 6; Ri-ko-seuraamuslaitos 2012, 47-48.)

Riskiarvion lisäksi OMA-ohjelman kohderyhmä rajattiin Suomessa 25-50-vuotiaisiin ja siitä poissuljettiin myös seksuaalirikolliset, lähisuhdeväkivaltaan syyllistyneet sekä ryöstöjä teh-neet (Konttila ym. 2018, 2; Rikosseuraamuslaitos 2012, 47-48). Ikärajaa perusteltiin muun mu-assa sillä, että nuoret eivät välttämättä pysty omaksumaankin ohjelman pohdintaan painottuvaa luonnetta ja yli 50-vuotiaille ohjelmaa ei nähty tarpeellisena uusintarikollisuusriskin laskiessa roimasti tässä ikäluokassa. Muut rikoksen luonteeseen liittyvät rajaukset tehtiin sen perus-teella, että heille on tarkoitettu ensisijaisesti omat kohdennetut ohjelmat tai ryöstöjen yh-teydessä OMA-ohjelmaa ei nähty tarkoituksenmukaisena, sillä rikosentekijä käyttää väkival-taa täysin tietoisesti muun asian tavoittamiseen, jolloin ohjelman pohdiskelevaa luonnetta ei ole pidetty tarpeellisena. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 47-48.) Uudistuksen käsitys avoimesta ryhmästä pitää sisällään myös näistä välttämättömistä rajauksista luopumisen, sillä CSC-ohjel-maa pidetään yleisesti sopivana kaikille väkivaltarikollisille (Bush ym. 2016, 75; Tukiainen-Po-rokka 2022a, 12). Poikkeuksena ovat kuitenkin vangit, joilla on vakavia puutteita ymmärryk-sessä, empatiassa tai tunneälyssä (Rikosseuraamuslaitos 2012, 48-49; Bush ym. 2016, 75). OMA-täydennyskoulutuksen (2023) mukaan vaikka varsinaista rikosperusteista rajausta ei ole, osallistujan taustat tulee huomioida ja arvioida yksilön sopivuus ryhmään esimerkiksi turvalli-suuskysymysten näkökulmasta. Aikaisemmin yksi OMA:n valintakriteereistä on myös ollut mo-tivaatio, mutta uudistuksen myötä motivaation ei tarvitse olla huomattava, mutta sen tulee kasvaa ja kehittyä ohjelman edetessä. Vaatimuksena kuitenkin on ehdoton arvostus toisia osallistujia kohtaan ja avoin ja aktiivinen osallistuminen toimintaan. (Tukiainen-Porokka 2022a, 12.)

Neljäs merkittävä eroavaisuus on OMA-ohjelmasta puuttuva jatkuvuus, mikä puolestaan CSC-ohjelmassa on aina ollut yksi ydinasioista. Jatkumoiden mahdollistamista pidetään tärkeänä ohjelmassa omaksuttujen taitojen säilyttämiseksi ja kehittämiseksi. Erityisesti korkean riskin omaavien ohjelman käyneiden kohdalla katsotaan tarpeelliseksi jatkaa säännöllisesti ajatusten ja riskitilanteiden käsittelyä ryhmän jälkeen. (Konttila ym. 2018, 10,18.) Uudistuksen myötä tavoitellaan aikaisemmin voimakkaasti vankilaympäristöön painottuneen ohjelman yleistämistä myös vapausrangaistuksien aikana, jolloin opittuja taitoja voidaan vahvistaa ja hyödyntää vankilan ulkopuolella, jossa esiintyvät riskitilanteet näyttäytyvät konkreettisina. Tämän lisäksi toiminnan ulottuvuuden jatkumista pyritään lisäämään esimerkiksi väkivaltatyöhön erikoistuneiden järjestöjen piirissä. Muutos tuo mukanaan myös aatteen mahdollistaa useamman vakavaan väkivaltarikokseen syyllistyneen mahdollisuuden osallistua ohjelmaan. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2022d.) Näiden uudistuksien tarkoituksena on vastata aikaisemmin ilmentyneisiin haasteisiin jatkumoiden puutteellisuudesta ja ohjelman yleisestä jäykkydestä.

Kuvio 1: Muutoksia havainnollistava kuvio

4 Tietoperusta

Tässä osiossa avataan opinnäytetyön keskeiset käsitteet. Väkivallan käsite määritellään ja avataan siihen johtavia syitä. Desistanssiosiossa määritellään desistanssiteoriaa, sen mittaamisen ja ylläpitämisen haasteita ja OMA:n sisältävää muutostyötä. Kuntoutuskappaleissa käsitellään kuntoutusta kriminaalipolitiikan ja vankeinhoidon näkökulmasta sekä kognitiivis-behavioraalista lähestymistapaa. Viimeisessä osiossa kerrotaan vaikuttavuustutkimuksista ja niiden haasteista sekä miten tämä opinnäytetyö tutkii vaikuttavuutta.

4.1 Väkivaltarikollisuus

Väkivaltarikollisuuden määrittely voi vaihdella jonkin verran eri kirjallisuuden lähteitä hyödynnettäessä ja niitä tarkasteltaessa siinä suhteessa, mitkä teot luokitellaan väkivaltarikokseksi (Rikosseuraamuslaitos 2012, 31). Suomen poliisi tuo ilmi heidän tietoonsa vuosittain tulevan päälle 35 000 väkivaltarikosta. Näihin lukeutuvat raiskausrikokset, henkirikokset ja pahoinpitelyt. (Poliisi 2022.) Perustuslain (1999/731) 2 luvun 7 §:ssä määritellään jokaisella olevan oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, johon lukeutuu myös turvallisuus ja vapaus. Perustuslaillisesti määriteltyä henkilökohtaista koskemattomuutta ei saa rikkoa, eikä vapautta riistää ilman laissa säädettyä perustetta (Perustuslaki 731/1999, 2 luku 7 §). Väkivaltarikollisuuden käsite voidaan eritellä rikoksiksi, jotka rikkovat edellä mainittuja perustuslaissa esiin tuotuja jokaiselle suotavia oikeuksia.

Sen lisäksi, että väkivaltarikoksille on omat nimikkeensä, voidaan Suomen rikoslaista (1889/39) nähdä, että väkivallan määritelmä huomioidaan myös osana useita muita rikostyyppejä. Esimerkiksi ryöstön määritelmä pitää automaattisesti sisällään vähintään väkivallalla uhkaamisen. Myös useissa rikoksissa, esimerkiksi kotirauhan rikkomisessa, väkivallan uhan ilmentyminen lisää rikosnimikkeeseen etuliitteen ”törkeä”, mikä koventaa teosta saatavaa rangaistusta.

4.1.1 Väkivaltarikollisuus ilmiönä

Tarkasteltaessa väkivaltarikollisuuden kokonaiskuvaa on se pysynyt suhteellisen tasaisena, joltain osin jopa laskevana verrattaessa 2010-luvun alkupuoleen. Kuitenkin vankirakennetta tarkasteltaessa suurimman vankiryhmän muodostavat juuri väkivaltarikoksista tuomitut. (Rikosseuraamuslaitos 2021b, 14.) On huomioitava, että niin kuin muissakin rikoksissa myös väkivaltarikoksissa huomattava osa rikoksista ei tule poliisin tai muiden viranomaisten tietoon. Vuoden 2021 rikosuhritutkimuksessa todetaan kuitenkin viranomaistilastojen kuvaavan luotettavasti vakavan väkivallan ilmentymää, kun puolestaan lievän väkivallan ilmitulon kuvataan olevan sattumanvaraisempaa. (Kolttola & Näsi 2022, 4.)

Kokonaiskuvan tasaisuudesta poiketen väkivaltarikollisuuden nähdään lisääntyneen erityisesti nuorten alaikäisten keskuudessa. Poliisin ilmi tulleesta tiedotuksesta selviää nuorten väkivaltarikosten kasvaneen eniten törkeissä ryöstöissä, henkirikosten yrittämisessä ja henkirikoksissa. (Danielsson 2022, 5-6.) Ilmiötä voidaan pitää huolestuttavana itsessään, mutta myös uusimisriskitekijöiden näkökulmasta tarkasteltaessa. Tätä nostoa voidaan tukea kansainvälisesti esiin tuoduilla havainnoilla siitä, että muun muassa alle 13-vuotiaana rikoksia toteuttavilla lapsilla on muihin verrattuna kaksin- tai jopa kolminkertainen riski syyllistyä vakaviin ja väkivaltaisiin rikoksiin aikuisiällä. (Loeber & Farrington 2000/ 2001, Haapasalon 2017, 142 muukaan).

Väkivaltarikollisuudesta puhumme siis ilmiönä, joka itsessään sisältää erinäisiä rikostyyppisiä ja vakavuuden muotoja. Yhteenvedona ilmiö on vakava, ja joka osaltaan vaatii ja tarvitsee siihen puuttumista ja vaikuttamista niin ennaltaehkäisevästi, kuin myös kuntouttamisen muodossa. Tästä syystä esimerkiksi myös OMA-ohjelman koettiin tarvitsevan muutosta, jotta voidaan tavoittaa ja tarjota mahdollisimman monelle vakavaan väkivaltarikokseen syyllistyneelle kuntouttamisohjelmaa, jolla voidaan vaikuttaa väkivaltarikollisuuden ilmiöön vähentävästi.

4.1.2 Väkivaltaa selittäviä teorioita

Väkivaltaa voidaan kuvailla hyvin moninaiseksi ilmiöksi, mikä ilmenee myös siihen kohdistuneiden tutkimusten useista eri syynäkökulmista. Tavanomaisena kysymyksenasetteluna on yleisesti ollut halu selvittää, onko väkivaltaisuuteen taipumiselle selittävä tekijä ihmisen biologinen perimä vai ympäristö. Nykyaikana on kuitenkin noussut voimakkaammin esiin ymmärrys katsoa tekijöitä yhtenäisesti vastakkainasettelun sijaan. (Carling & Jauhiainen 2021, 33.) Jokaisella ihmisellä on luontainen kyky toista vahingoittavaan käytökseen, mikä juontaa juurensa evoluutioon ja ihmislajillekin ominaisten aggression lähteiden äärelle kuten esimerkiksi tarpeeseen suojata omaa reviiriänsä, jälkikasvuansa tai asemaansa. Ihmisiä ei voida siis karkeasti jakaa väkivaltaisiin ja ei-väkivaltaisiin, sillä väkivaltakäyttäytymisen ilmentymiseen vaikuttavat hyvin monet yksilölliset tekijät ja vaikka toisilla itsekontrolli näiden tekijöiden kanssa on hyvinkin korkealla tasolla, kenenkään resilienssi ei ole ääretön. (Alvarez & Bachman 2014, 26-30.)

Väkivallan käsitettä määriteltäessä puhumme siis monien tekijöiden summasta, johon linkittyy niin yksilöllisten, sosiaalisten, kulttuuristen, ihmisten välisten suhteiden ja ympäristöllisten tekijöiden yhteisvaikutusten kokonaisuus. Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee väkivallan fyysisen voiman, sillä uhkaamisen tai vallan tahalliseksi käytöksi, joka kohdistetaan itseensä tai ulkopuolisiin ihmisiin. Yleisesti väkivalta nähdään ilmiönä, jonka seuraus voi joutaa kuolemaan tai fyysisiin ja psyykkisiin vammoihin sekä haittoihin. (Väkivalta ja terveys maailmassa-WHO:n raportti 2005, 21,31.)

Alvarezin ja Bachmanin (2014, 32-37) mukaan edellä mainittuja yksilöllisiä tekijöitä, jotka nostavat yksilön riskiä väkivaltakäyttäytymiseen, voivat olla muun muassa alhainen serotoniin taso, elimistön korkea testosteronin määrää, erilaiset aivovauriot ja antisosiaalinen persoonallisuus. Fyysisiäkin oireita aiheuttavia tunteita kuten stressiä ja ahdistusta voidaan myöskin pitää väkivaltakäyttäytymiselle altistavina tekijöinä mutta usein varsinainen riskitekijä löytyy syystä näiden tunteiden taustalla. Väkivaltakäyttäytymisen taustalta löytyy usein haasteita perhe- ja elinolosuhteissa sekä/tai sosioekonomisessa asemassa. Robert K. Mertonin klassisen paineteorian mukaan taloudellisella eriarvoisuudella ja rikollisuudella on yhteys mutta väkivaltaista käytöstä voidaan paremmin selittää teoriasta johdetulla Robert Agnewin yleisellä paineteorialla. Sen mukaan on tyypillistä, että ihminen käyttää väkivaltaisia ratkaisukeinoja paineen alla, jos hän tuntee itsensä äärimmäisen turhautuneeksi epäonnistuessaan odottamattomasti, menettäessään jotain itselle tärkeää tai kokiessaan pettymystä vastoinkäymisen sattuessa. Paineteorioissa lähtökohtana on kuitenkin se, että ihmiset haluavat noudattaa normeja mutta turvautuvat rikollisiin keinoihin liiallisten paineiden alla. (Alvarez & Bachman 2014, 36-43; Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää ja Danielsson 2018, 156-158.)

Väkivaltakäyttäytymistä selittävästä teoriasta keskiöön nousee kuitenkin oppimisteoria, mikä toimii myös OMA-ohjelman teoriapohjana (Kivivuori ym. 2018, 180; Rikosseuraamuslaitos 2012, 8-12). Oppimisteorialla tarkoitetaan, että tässä tapauksessa väkivaltaisesti käyttäytyminen ja siihen johtavat asenteet ovat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa opittuja ja periaatteina toimivat ajatukset palkinnoista ja rangaistuksista. Väkivaltaa opitaan käyttämään sen mukaan, miten se koetaan yhteisössä eli saako henkilön väkivaltakäyttäytyminen kannustusta vai tuleeko teko tuomitukseksi. Oppimisteoriassa keskeiset opit siitä, mikä on kannattavaa toimintaa ja mikä ei, katsotaan tulevan erityisesti rikosmyönteisistä piireistä eli ystäviltä tai perheeltä sekä mediasta. (Kivivuori ym. 2018, 172-181; Alvarez & Bachman 2014, 42-45.) Alvarezin ja Bachmanin (2014, 45) mukaan useat tutkimukset osoittavat, että väkivaltakäyttäytyminen on aina ainakin joltain osin opittua. Koska OMA-ohjelma pohjautuu tämän teorian sovellukseen, siinä ajatellaan, että väkivaltaisuudesta voidaan oppia myös pois.

4.2 Desistanssi

Muutos on termi, joka voidaan yhdistää kuvainnollistamaan erinäisiä tapahtumia. Joskus muutoksella voidaan tarkoittaa esimerkiksi tapahtumaa, joka tuo elämään tai suunnitelmiin äkinäisiä käännteitä. Toisinaan muutos voi myös olla tiedostettava ja tavoitteellinen, jolloin siitä voidaan puhua prosessina. Muutosprosessilla tarkoitetaan moninaista prosessia, joka sisältää erinäisiä vaiheita ja joille on yleisesti asetettu jokin muutostavoite. Opinnäytetyön aiheen mukaisesti tässä työssä muutosprosessin termillä tarkoitetaan nimenomaan rikollisuudesta irrottautumista, eli desistanssia. Desistanssi ei ole tietyin raamein kulkeutuva prosessi, jota noudattaen ja mukailten rikollisuudesta voitaisiin luopua. Rikollisuudesta irrottautuminen on

yksilökohtainen sekä usein myös hyvin pitkäkestoinen prosessi ja tavallista onkin, että se voi sisältää myös useampia retkahduksia ennen lopullista irtautumista rikollisuudesta.

Desistanssia tutkittaessa ongelmana on nähty pohdinta siitä, miten rikollisuudesta irtautumista mitataan. Yleisesti tutkimuksissa desistanssin käsitteen vasteena on pidetty uusintarikollisuuden mittaria. Perinteisesti uusintarikollisuutta katsotaan siten, että ainakin yhden rikoksen tehnyt henkilö toteuttaa rikoksen uudestaan suorittettuaan rangaistuksensa aikaisemmasta rikoksesta. Valinnat, joita tutkijoiden tulee tehdä desistanssi- ja uusintarikollisuustutkimuksien edistämiseksi, muodostuvat usein haastaviksi. Valinnat koskevat muun muassa näitä kolmea kysymystä: ketä pidetään aikaisempaan rikosentekijänä, mikä määrittellään uudeksi rikokseksi sekä mikä on seuranta-aika uusien rikoksien välillä. (Kivivuori ym. 2018, 204.)

Desistanssi ja siihen perustuvat tutkimukset ovat siis rikollisuuteen ja siitä irrottautumiseen liitettävä käsite, jota voidaan pitää keskeisenä osana rikollisuuden kokonaiskuvassa. Yleisiä askarruttavia pohdintoja ovat: Miten desistanssi saavutetaan ja miten desistanssia ylläpidetään? Desistanssin moninaisuuden vuoksi se voidaan jakaa karkeasti primaari- ja sekundaaridesistanssiin. Primaaridesistanssista puhutaan, kun ihminen on lyhytaikaisesti tekemättä rikoksia. Sekundaarisesta desistanssista voidaan puolestaan puhua, kun henkilö on luonut itselleen uuden identiteetin rikoksettomassa elämässä. (Maruna & Farrall 2004, 4.) Primaari- ja sekundaaridesistanssin lisäksi voidaan puhua myös tertiäridesistanssin vaiheesta, eli sosiaalisesta desistanssista. Tertiäridesistanssilla tarkoitetaan vaihetta, jossa yksilö kokee ympäröivän yhteiskunnan hyväksyvän hänet. (Kaarakka 2022, 17.) Kivivuori ym. (2018, 204) tuo kirjassaan esiin muun muassa Marunan tulkitsevan desistanssia ylläpitoprosessina, joka vaatii toimijuutta ihmiseltä itseltään erinäisiä vastoinkäymisiä kohdattaessa. Ajalliset määritteet sille, milloin desistanssi voidaan nähdä ”saavutetuksi” voidaan todeta siis vaikeasti tulkittaviksi. Nosto korostaa desistanssiproessin yksilöllisyyttä siitä, että päätös voi vaatia pidempiaikaista ylläpitoa ja vähitellen rikollisuudesta luopumista, kun toisilla rikosuran päätyminen voidaan määrittellä ajallisesti tarkkana tapahtumana (Kivivuori ym. 2018, 204).

Mcneill, Farrall, Lightowler & Maruna (2012, 6) nostavat Marunan (2001) teoksesta toteamuksen siitä, että rikollisuudesta irrottautumisessa itseidentiteetti nähdään tärkeässä roolissa, jotta rikollisuudesta voitaisiin irrottautua tulisi yksilön kyetä muodostamaan yhtenäinen sosiaalinen identiteetti. Yhteiskuntaan integroitumista ja tunnetta siihen kuulumisuudesta ei voida pitää itsestäänselvyytenä, sillä pohdintaa tulee keskittää myös itse yhteiskuntaan ja miten sen tulisi muuttua, jotta yksilön olisi helpompaa toteuttaa omaa muutostyötään. Tärkeää on pysähtyä miettimään, pystyykö jokainen omalla toiminnallaan vaikuttamaan rikostaustaisten halukkuuteen irtautua rikollisuudesta.

Vaikkakin OMA-ohjelmalla pyritään tarjoamaan osallistujille mahdollisuus oppia ja hyödyntää opittuja ajatus- ja käyttäytymismalleja, ei muutokseen painoteta. Muutos on ohjelman

suhteen asia, jota tavoitellaan ja sitä pidetään tietenkin päämääränä, jonka vuoksi myös ohjelman uudistuksella on pyrkimys tuottaa Rikosseuraamuslaitoksella vaikuttava kuntoutusohjelma väkivaltarikoksiin syyllistyneille. OMA-ohjelmassa tavoiteltavia muutoksia ovat vihamielisyyden, kielteisen ajattelun ja sen vääristymien tunnistaminen ja kyky hallita omaa käyttäytymistä ja tunnereaktioita (Rikosseuraamuslaitos 2012, 32). Muutoksen suhteen puhutaan kuitenkin omakohtaisesta ja itsestään lähtevästä motivaatiosta ja halukkuudesta hyödyntää opittuja malleja. Tätä voidaan pitää lähtökohtana yleisesti kaikessa toiminnassa.

4.3 Kuntoutus osana kriminaalipolitiikkaa

Kriminaalipolitiikka on toimintaa yhteiskunnassa tapahtuvaan rikollisuudenilmiöön vaikuttamiseksi. Suomessa kriminaalipolitiikka perustuu hyvinvointivaltion ydinajatukseseen kansalaisten hyvinvointia edistävästä toimista, joista yhteiskunnan turvallisuudesta huolehtimalla vaikutetaan suoraan kansalaisten hyvinvointiin, minkä puolestaan uskotaan vähentävän rikollisuutta. (Oikeusministeriö 2022; Laine 2014, 211.) Kriminaalipolitiikan tavoitteet ovat yleisesti rikollisuuden sekä rikollisuuden aiheuttamien haittojen vähentämiseen tähtäävät tavoitteet. Tarkemmin kriminaalipolitiikan vaikuttavuustavoitteita ovat ensisijaisesti rikosten ennaltaehkäiseminen ja kansalaisten turvallisuuden tunteen parantaminen mutta myös muun muassa rikosvastuun kohdentaminen ja uhriksi joutuneiden tukeminen. Yhteiskunnan turvallisuuteen pyritään vaikuttamaan erityisesti keinoilla, jotka vähentäisivät yhteiskunnassa esiintyvää väkivaltaa. Valtion viranomaisena erityisesti Rikosseuraamuslaitoksella on suuri rooli näiden kriminaalipolitiikan päämäärien toteuttamisessa. (Oikeusministeriö 2022; Tyni 2015, 2; Laine 2014, 210-211.)

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan taustalla vaikuttaa vahvasti lainsäädäntö, jossa määritetään muun muassa vankien oikeudenmukaisesta kohtelusta, sillä vankilaolosuhteilla on suuri merkitys vankien kuntoutumisen onnistumiseen. Erityisesti aikaisemmin kuvaillun restoratiivisen lähestymistavan nähdään vaikuttavan myönteisesti vankien halukkuuteen ja kykyyn kuntoutua. (Konttila ym. 2018, 3-4.) Vankeuslain (767/2005) 1 luvun 3 §:ssä määritetään normaalisuusperiaatteesta ja hallintolain (434/2003) 2 luvussa määritetään hyvän hallinnon periaatteesta, jotka edellyttävät viranomaisilta asiallista ja vangin ihmisoikeuksia kunnioittavaa toimintaa sekä määräävät sen, että vangin elinolosuhteet tulee järjestää vastaamaan yhteiskunnan yleisiä elinoloja eikä vangille saa aiheutua enempää harmia kuin rangaistuksesta on välttämätöntä. Normaalisuusperiaate ottaa suoraan kantaa kuntoutukseen, sillä se määrittää, että muun muassa terveydenhuolto, koulutus, muut palvelut sekä normaali työtoiminta tulee taata vangeille laitosisolosuhteissa. (HE 263/2004,7,18.)

4.3.1 Kuntoutus

Kuntoutus käsitteenä on laaja ja monitulkintainen, mutta rikoksentehtävien kuntouttamista voidaan määritellä termin sisältävän kaikki ne rangaistuksen aikana toteutetut toimenpiteet,

joilla vaikutetaan pienentävästi tuomitun uusintarikollisuuden riskiin ja kasvatetaan mahdollisuuksia integroitua yhteiskuntaan yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi. Kuntoutuksellinen näkökulma vankeinhoidossa on ollut käytössä jo ennen varsinaisten vankiloiden perustamista 1500-luvulla, mutta ajatuksen merkitys ja sen sisältö ovat vaihdelleet vuosisatojen aikana. (Laine 2014, 286.) Vankilassa kuntoutus voi olla ohjelmatoimintaa, kuntouttavaa päihdetyötä tai muunlaista sosiaalista kuntoutusta, joka pitää sisällään esimerkiksi vangin arkielämän taitojen ja vuorovaikutustaitojen ylläpitämistä ja kehittämistä (Tyni 2015, 14-18).

Tänä päivänä vallitsevan kuntoutusideologian suunnannäyttäjänä voidaan pitää 1900-luvulla kukoistukseen noussutta kuntoutusajattelua, joka piti sisällään samoja perusolettamuksia rikoksenteijöiden kuntouttamisesta kuin Rikosseuraamuslaitos tänä päivänä (Rikosseuraamuslaitos 2022b; Laine 2014, 286-287). Näitä perusoletuksia ovat ajatus kausaalisuhteista eli selittävästä tekijöistä rikollisen käyttäytymisen taustalla ja että nämä tekijät on mahdollista löytää erityisesti elämänhistoriaa tarkastelemalla. Tarkastelun toteuttaminen huolellisesti on tärkeää, jotta löydetään syyt rikolliselle käytökselle ja voidaan kohdentaa kuntoutus oikein. Kuntoutuksen sisällöstä määritetään niin, että sen tulee olla hoidollista, jolloin se hyödyntää sekä yksilöä että yhteiskuntaa. (Laine 2014, 286-287.)

Väkivaltarikollisten kuntouttaminen pohjautuu näihin samoihin oletuksiin, mutta väkivaltaikäyttäytymisen ollessa monitasoinen ongelma on kuntoutuksessa kiinnitettävä lisäksi erityishuomiota dynaamisten riskitekijöiden huomioimiseen. Väkivaltakäyttäytyminen kytkeytyy usein psykologisiin, biologisiin, sosiaalisiin ja ympäristöön liittyviin tekijöihin, mikä tarkoittaa, että myös kuntoutuksella on vaikutettava eri tekijöihin yhtäaikaaisesti. Sen lisäksi, että kuntoutusmenetelmää pohtiessa mennään väkivaltakäyttäytymisen juurisyille, täytyy siis huomioida myös yksilön väkivaltaista käyttäytymistä laukaisevat riskitekijät, joita voivat olla esimerkiksi lähisuhteet, päihteidenkäyttö tai ympäristö. (Carling & Jauhiainen 2021, 33-40; Väki- ja terveys maailmassa-WHO:n raportti 2005, 35.) OMA-ohjelmassa kokonaisvaltainen huomiointi näkyy niin, että vaikka lähtökohtaisesti siinä pureudutaan ajatuksiin tekojen taustalla, niin esimerkiksi riskiraporteissa laukaisevat tekijät ovat suuressa roolissa.

Tämä edellä kuvattu riskitekijöiden tunnistaminen kuuluu osaksi rikoksenteijöiden kuntouttamisen taustalla vaikuttavaa periaatetta: RNR-mallia. Risk-need-responsivity eli riski-tarve-vastaavuus -mallilla tarkoitetaan näiden käsitteiden huomioimista yksilön kuntoutusta toteutettaessa ja kuntoutusmenetelmiä valitessa. RNR-malli pohjautuu aikaisemmin esiteltyyn oppimisteorian ajatukseen. Se keskittyy vangin uusimisriskin pienentämiseen määrittelemällä kuntoutuksen vangin riskitason mukaan, puuttamalla vangin rikollista käyttäytymistä ylläpitäviin tarpeisiin ja kohdistamalla kuntoutuksen vastaamaan yksilöllisesti vangin ominaisuuksia. (Ward & Maruna 2007, 67-69; Tyni 2015, 59-61.) RNR vaikuttaa näkyvimmin OMA-ohjelmaan valikoitumisprosessissa mutta myös sen toteuttamisessa, jossa erityisesti vastaavuus-käsitteen

merkitystä on alettu tunnustaa voimakkaammin entisestään, mikä näkyy myös uudistuksen tuoman yksilöllisyyden korostumisen myötä (Tyni 2015, 61-62; Tukiainen-Porokka 2022a).

Toinen merkittävä rikosseuraamusasiakkaiden kuntoutuksen taustalla vaikuttava teoria on GLM eli Good Lives Model- hyvän elämän malli. GLM teorian taustalla on ajatus yhteisistä hyveistä, joita jokainen ihminen tavoittelee tiedostamattaan. GLM:ssä keskitytään löytämään ja tukemaan niitä vangin hyvään elämään johtavia tekijöitä ja sitä kautta edistämään hyvinvointia ja desistanssia. GLM:n näkyy OMA:n toteutuksessa esimerkiksi ymmärryksenä inhimillisyydestä ja rikoksiin johtaneista syistä, joilla on tavoiteltu vahingollisella tavalla yhteisiä hyveitä, sekä ohjelman aikaisessa muutosmotivaation herättelemisessä ja ajatuksien keskittämisessä tulevaisuuden ratkaisuihin. (Ward & Maruna 2007, 108-111; Tyni 2015, 65-66.)

1990-luvulta lähtien Rikosseuraamuslaitos on keskittänyt toimintansa uusintarikollisuuteen puuttumiseen ja toteuttanut vankien kuntoutusta erityisesti ohjelmatyön keinoin kansainvälistä ohjelmatyön menestystä seuraten ja mukailen (Rikosseuraamuslaitos 2022b). 1990-luvun ”strukturoidun kuntoutuksen aikakausi” toi kuntoutukseen aspektit huomion kiinnittämisestä hoidon laatuun, jossa korostetaan erityisesti asiakkaan omaa vastuuta kuntoutuksen onnistumisessa, sekä psykoterapiamaisesta hoidosta pois siirtymisen kuntoutujan ajattelukeskeiseen ja oppimista korostavaan kuntoutukseen, jossa käsitellään esimerkiksi moraal- ja arvokysymyksiä (Laine 2014, 292-293).

Siitä on kyse myös ohjelmatyössä, jota voidaan määritellä uusimisriskiin vaikuttavien tekijöiden työstämiseksi tavalla, joka ei ole terapialuonteista, vaan rakenteellisesti jäsenneltyä työskentelyä, jonka kokonaisuus määräytyy ohjelman tavoitteen, laajuuden, menetelmien ja muutosmallien mukaan (Rikosseuraamuslaitos 2022b). Väkivaltarikoksiin syyllistyneille kohdennettuja ohjelmia Omaehtoisen muutoksen ohjelman (OMA) lisäksi ovat impulsiiviseen väkivaltakäyttäytymiseen vaikuttava Suuttumuksen hallinta (SUHA) ja tuore Lähisuuhdeväkivaltaohjelma Preventing Domestic Violence (Predov). (Rikosseuraamuslaitos 2022b; Tukiainen-Porokka 2022b.) Monet ohjelmista ovat ryhmämuotoisia vaikuttavuusohjelmia, joilla pyritään vaikuttamaan yksilöiden kykyyn hahmottaa omaa rikollista käyttäytymistään hyödyntämällä ryhmämuotoisen toteutuksen tuomaa tunteisiin vetoavaa kokemuksellisuutta (Rikosseuraamuslaitos 2022b).

4.3.2 Kognitiivis-behavioraalinen lähestymistapa

Tynin ja Aaltosen (2021, 40) mukaan suurin osa vankien kuntoutuksessa käytössä olevista ohjelmista pohjautuu kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistapaan. Kognitiivis-behavioraalinen lähestymistapa on yksi kognitiivisen psykoterapian suuntauksista ja kansainvälisesti eniten tutkittu ja käytetty psykoterapian muoto. Yleisesti kognitiivisen psykoterapian taustalla on ajatus siitä, että ihmisen tunteet, ajatukset ja käyttäytyminen vuorovaikuttavat keskenään sekä ympäristönsä kanssa. Psykoterapiassa keskitytään tämän kokonaisuuden ymmärtämiseen

ja sen kautta löytämään muutoksen tarve. Kaikkia kognitiivisen psykoterapian suuntauksia yhdistää ajatus ammattilaisen ja asiakkaan tasavertaisesta ja aktiivisesta vuorovaikutussuhteesta, jossa hoidon tavoitteet luodaan konkreettisiksi ja asiakkaasta lähtöisiksi. Niiden tavoittelemista luonnehditaan tutkivaksi yhteistyöksi, jossa ammattilainen antaa asiakkaalle työkaluja ajatusten käsittelemiseen, mutta asiakas itse tekee työn. (Kähkönen, Karila, Koivisto & Holmberg 2020, 14-16.)

Kognitiivis-behavioraalinen suuntautuminen pureutuu syvemmälle edellä kuvattuihin lähtökohtiin. Ensimmäinen sen perusoletuksista on, että kognitiivinen aktiviteetti vaikuttaa käyttäytymiseen. Kognitiivisella aktiviteetilla tarkoitetaan aivoissa tapahtuvaa tiedonkäsittelyprosessia, joka voi olla esimerkiksi havainnointia, muistamista, oppimista tai ajattelemista. Toisen oletuksen mukaan tätä kognitiivista toimintoa on mahdollista muuttaa ja kolmannen mukaan haluttu muutos ihmisen käyttäytymisessä voidaan toteuttaa kognitiota muuttamalla. (Kähkönen ym. 2020, 21-29, 34-35.) OMA-ohjelmassa käytetään suoraan tätä mallia. Lähtökohtana on ajatus siitä, että vangin väkivaltakäyttäytymisen takana on aina jonkinlaisia ajattelun- ja päättelyrakenteita, vaikka yksilö ei niitä tiedostaisikaan. Kun ne on tiedostettu, pyritään tietoisesti muuttamaan ajatusta pois väkivaltamyönteisestä opettelemalla uusia vaihtoehtoisia tapoja ajatella, mikä parhaassa tapauksessa johtaa lopulta kokonaan väkivallattomaan käyttäytymiseen.

Kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistapaan perustuvat kuntoutusohjelmat on todettu tehokkaiksi erityisesti niihin rikostyyppeihin, joita voidaan selittää oppimisteorian avulla. Tätä voidaan loogisesti selittää sillä, että kyseisen lähestymistavan taustalta löytyy oppimisteorian perusajatus asioihin oppimisesta ja niistä pois oppimisesta. (Kivivuori ym. 2018, 180.) Valtaosa vankiloiden päihdekuntoutuksesta ja muista kuntoutusohjelmista perustuukin kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistapaan ja OMA:n lisäksi muita sellaisia ohjelmia ovat esimerkiksi yleisohjelma Cognitive Skills (CS) ja seksuaalirikollisille suunnattu Strength-Based Sexual Offender Treating -ohjelma (STEP) (Tyni 2015, 16, 107).

4.4 Vaikuttavuus

Vaikuttavuuden määritelmä on usein sidoksissa sen kontekstiin. Yleisesti vaikuttavuudella voidaan kuvata sitä, kuinka hyvin on saavutettu tavoitellut vaikutukset. Kun jokin asia on vaikuttava, tarkoitetaan puolestaan asian saaneen aikaan haluttua muutosta. (SOSTE 2019.) Rikosseuraamusalalla vaikuttavuudella kuvataan usein laitoksen tai yksittäisen ohjelman tehokkuutta parantaa tuomitun edellytyksiä rikoksettomaan elämään ja vähentää uusintarikollisuutta (Tyni 2015, 2-3). Koska OMA-ohjelmasta ja erityisesti sen kognitiivis-behavioralisesta lähestymistavasta on olemassa jo vaikuttavuustutkimuksia uusintarikollisuuden näkökulmasta, ja koska opinnäytetyön tavoite on tarkentaa jo olemassa olevaa ohjelmaa vaikuttavammaksi, myös vaikuttavuutta tutkitaan tässä työssä yksityiskohtaisemmin ja käytännönläheisemmin.

Vaikuttavuuden käsitteen supistamista pienemmäksi puoltavat myös seuraavassa kappaleessa käsiteltävät laajojen vaikuttavuustutkimuksien ongelmat. Tässä opinnäytetyössä ammattilaisen arvioinnin pohjana eli vaikuttavuuden mittarina pidetään niitä pieniäkin osoituksia ohjelman myötä vangissa tapahtuneesta desistanssista. Tarkemmin tässä opinnäytetyössä vaikuttavuudella haetaan sitä, miten uudistetun ohjelman tavoite siitä, että vanki omaksuu ohjelmasta valmiuksia väkivaltakäyttäytymisensä työstämiseen, toteutuu. Ammattilaiset arvioivat tämän ohjelman tavoitteen potentiaalia toteutua uudistetun ohjelman raameista ja näin ollen ohjelman vaikuttavuutta.

4.4.1 Vaikuttavuuden tutkimisen haasteet

Tyni (2015, 108-109) esittää väitöskirjassaan useita haasteita uusintarikollisuuteen vaikuttamisen, ja erityisesti kuntoutusohjelmien vaikuttavuuden, mittaamisesta. Lähtökohtaisesti tutkimusaineistot Suomessa ovat liian pieniä ja ohjelmatoimintaan kohdistuneet odotukset ylioptimistisia. Tällä tarkoitetaan, että kuntoutusohjelmien vaikuttavuuden odotetaan näkyvän suoraan uusintarikollisuutta mittaavissa tilastoissa, vaikka todellisuudessa ei ole realistista odottaa ohjelman vaikutusten näkyvän heti tai edes suoraan uusintarikollisuudessa. Uusintarikollisuustilastoja kuntoutusohjelmien vaikuttavuuden mittareina voidaan siis pitää liian kapeina. Toisaalta se on täysin looginen mittari siinä mielessä, että kuntoutusohjelmilla tavoitellaan nimenomaan uusintarikollisuuden pienenemistä. (Tyni 2015, 108-109; Tyni & Aaltonen 2021, 39, 53-55; Laine 2014, 290.)

Esiin tuodun ristiriidan vuoksi vaikuttavuuden mittaamisessa tulisi käyttää tilastollisten mittausten lisäksi käytännönläheisemmin mitattavia tekijöitä, joilla voidaan saada yksityiskohtaisempaa tietoa ohjelmien toimivuudesta. Käytännöllisellä mittaamisella tarkoitetaan ohjelman vaikuttavuuden mittaamista esimerkiksi vangin hyvinvoinnin, terveydentilan tai vankilan turvallisuuden näkökulmasta. Tällaiset pienetkin huomiot vangin uusimisriskin pienenemisessä ohjelman myötä tulisi huomioida kertovan ohjelman jonkinasteisesta vaikuttavuudesta (Tyni 2015, 108-109; Tyni & Aaltonen 2021, 39, 53-55; Laine 2014, 290.) Toisaalta, vaikka vaikuttavuustutkimuksissa yhdisteltäisiin eri metodeja, vaikuttavuustutkimuksien yleistä ongelmallisuutta kriminologian kontekstissa ei ole onnistuttu poistamaan, sillä rikollisen käyttäytymisen kanssa korreloi niin monia muuttujia, että on lähes mahdotonta sanoa, onko ohjelmatoiminta itsessään vaikuttanut käyttäytymiseen vai onko samanaikaisesti jokin toinen muuttuja aiheuttanut muutoksen (Laine 2014, 81-84).

4.4.2 Aikaisempien vaikuttavuustutkimusten tuloksia

Yleisesti kognitiivis-behavioraalista kuntoutusohjelmista puhuttaessa aikaisemmista tutkimuksista voidaan kuitenkin todeta niiden edustavan rikosseuraamusasiakkaisiin vaikuttavimpien ohjelmien ryhmää erityisesti länsimaissa, jossa niiden suosiota on perusteltu vaikuttavuuteen kohdistuvista metatutkimuksista saaduilla näytöillä. Tällaisia metatutkimuksia ovat

esimerkiksi Wilsonin, Bouffardin ja MacKenzien (2005) tutkimus, jossa todettiin kognitiivis-behavioraalisten ryhmäohjelmien vaikuttavan vähentävästi uusintarikollisuuteen ja laaja Reasoning & Rehabilitation -tutkimus, josta Tong ja Farrington (2006) totesivat, että kognitiivis-behavioraalisen ohjelman suorittaneilla on 14 % pienempi uusimisriski kuin sen vertailuryhmällä. (Tyni 2015, 107, 189.)

Näyttöä rikosten uusimisen vähenemisestä OMA-ohjelman suorittamisen jälkeen on tutkittu niin ulkomailta kuin Suomessakin. Hennings ja Frueh (1996) toteuttivat Vermontin osavaltiossa tutkimusta vangeista, jossa 196 vangin otannasta 55 oli osallistunut OMA-ohjelmaan. Tulokset osoittautuivat kolmen vuoden seurannan jälkeen varsin positiivisiksi. Ohjelmaan osallistuneille riski uuteen rikossyytteesen katsottiin olevan 46 %, kun puolestaan ryhmään osallistumattomilla jopa 76 %. (Rikosseuraamuslaitos 2012,33.) Tulokset poikkeavat Suomessa tehdyn vaikuttavuustutkimuksen kanssa. Konttilan ym. (2018) OMA-ohjelman vaikuttavuustutkimuksesta käy ilmi, että ohjelman suorittaneet uusivat rikoksensa verrokkiryhmää nopeammin. Mutta niin kuin edellä käytiin läpi, tutkimuksien ei voida katsoa kertovan absoluuttista totuutta ohjelman toimivuudesta. Tulosten yhteydessä Konttila ym. (2018, 18) pohtivat OMA-ohjelman parannusta vaativia ominaisuuksia, joista merkittävimpanä nostetaan esiin ryhmän jälkeiseen jatkuvuuteen panostaminen, mikä onkin nostettu uudistetun OMA:n keskiöön.

5 Tutkimusasetelma

Tämä luku käsittelee opinnäytetyön sisältämän tutkimuksen toteuttamista. Tutkimuksella pyritään selvittämään uudistetun OMA-ohjelman vaikuttavuutta ohjaajakokemuksien näkökulmasta. Erityisesti tutkimuksen näkökulmasta meitä kiinnostaa vanhan ja uuden ohjelman välisen vaikuttavuuden ja toteuttamisen vertailu. Tutkimuksemme tavoitteiden pohjalta tutkimuskysymyksiksemme nousivat seuraavat kysymykset:

- Millä tavoin uudistetun OMA-ohjelman vaikuttavuus koetaan edeltäjäänsä verrattaessa?
- Millaisia vaikutuksia uudistuksen sisältävillä muutoksilla on ohjelman vaikuttavuuteen?
- Mitkä tekijät koetaan tekevän kuntoutusohjelmasta vaikuttavan?

Seuraavissa alaluvuissa kerrotaan käytetyistä tutkimus-, aineistonkeruu- ja analysointimenetelmistä ja niiden valikoitumisesta perusteluineen ja kuvataan tutkimuksen haastateltavien valikoitumista sekä eettisyyden ja luotettavuuden varmistamista prosessin aikana.

5.1 Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmä

Opinnäytetyö on toteutettu kvalitatiivisena, eli laadullisena tutkimustyönä. Laadullinen tutkimus on menetelmämuoto, joka on soveltuva silloin kun halutaan tuoda esiin tutkittavien

havaintoja ja näkemyksiä perustuen tutkimuksen kontekstiin. Kvalitatiivista tutkimusta käytetään, kun ilmiö on uusi ja/tai kun ilmiöstä halutaan luoda uusia teorioita, syvällisempää näkemystä tai saada hyvä kuvaus (Kananen 2010, 41). Laadullisessa tutkimuksessa keskiössä on vuorovaikutus ja subjektiivisuus, eikä niinkään tilastot (Hirsijärvi & Hurme 2009, 27). Opinnäytetyömme on toteutettu laadullisena tutkimuksena, koska haluamme tarkentaa tutkimustyömme yksilöllisiin ajatuksiin ja mielipiteisiin. Lisäksi opinnäytetyössä käsiteltävä OMA-ohjelman uudistus on niin tuore ja ajankohtainen, että sen vaikuttavuuden tutkiminen määrällisesti ei tuota vielä haluttua tuloksellisuutta.

Aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu. Teemahaastattelu on haastattelu- muodoltaan avoimen haastattelun ja lomakehaastattelun väliin sijoittuva toteuttamismuoto. Teemahaastattelu lukeutuu puolistrukturoiduksi haastatteluksi. Teemahaastattelulle ominaista teemarunkoa suunnitellaan perehtyen tutkittavaan aiheeseen ennen haastatteluiden toteuttamista. Etukäteen suunnitellut teemat ovat haastattelijalle tuki tutkimuksessa valitun aihepiirin käsiteltävistä asioista, mutta kuitenkin teemojen käsittelemisen laajuus ja järjestys voi muuttua jokaisen haastattelun kohdalla. Teemahaastattelun toteutuksessa pyritään aloittamaan yleiselle tasolle liitettävistä kysymyksistä, joista voidaan siirtyä yksityiskohtaisempiin kysymyksiin. Tarkoituksena kuitenkin on, että keskustelua voidaan käydä hyvin muokkautumiskelpoisesti sen mukaan mitä näkökulmia ja ajatuksia keskustelusta nousee ilmi haastatteluiden subjektiivisten kokemusten, ajatusten ja tunteiden mukaisesti. Tämä vaatii siis myös haastattelijalta tilanneherkkyyttä uusien aihealueiden löytämiseksi ja jatkokysymysten muodostamiseksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b; Kananen 2017, 96-97.) Koska opinnäytetyömme aihe käsittelee ohjaajien kokemuksia, niin koemme teemahaastattelun informatiivisimmaksi sen syvällisesti tarkastelevan otteen vuoksi. Myös vaikuttavuuden käsite on moninainen ja täysin strukturoidun haastattelun laatiminen vaatisi käsitteen määrittelyä, mikä taas rajoittaisi tutkittavasta ilmiöstä saatavaa tietoa.

Teemahaastattelunrunko jakautui neljään pääteemaan, joita ovat taustatiedot, käytännön toteutus, tavoitteellisuus sekä kriittinen ajattelu ja kehittäminen. Käytännön toteutuksen teemaan sisältyy erittelyä aikaisemman ja uudistetun ohjelman toteuttamisista. Tavoitteellisuus -teema käsittelee ohjaajien käsityksiä ohjelmasta yleisesti opinnäytetyön tietoperustaa sivuten. Kriittinen ajattelu ja kehittäminen -teema syventää vaikuttavuuden käsitteen pohdintaa ja tarjoaa täten vastauksia mahdolliseen jatkokehittämiseen. Teemoissamme olemme huomioineet aikaisemmin esiin nostettua periaatetta siitä, että etenemme yleisistä kysymyksistä yksityiskohtaisempiin. Olemme liittäneet käyttämämme teemahaastattelurungon opinnäytetyön liitteisiin.

5.2 Tutkimuksen haastateltavat

Tutkimuksemme haastateltavat on rajattu OMA-ohjelman ohjaajiin, joilla on kokemusta vanhan mallisen ohjelman ohjauksesta sekä koulutus uudistettuun OMA-ohjelmaan. Tämä rajaus pohjautuu opinnäytetyömme tarkoitukseen kerätä informaatiota uudesta ohjelmasta vanhaan ohjelmaan rinnastaen. Opinnäytetyöprosessin alkaessa uudistettua OMA-ohjelmaa on koulutettu vasta pieni rajallinen joukko, minkä vuoksi emme odota kokemusta uuden ohjelman toteuttamisesta. Vaatimuksena on kuitenkin vanhanmallisen OMA-ohjelman toteuttaminen, jotta ohjaaja pystyy pelkäämään uuden koulutuksen pohjalta havaitsemaan mallien väliset eroavaisuudet. Tällä rajauksella ja vaatimuksella kokemuksesta voidaan mielestämme vahvistaa tulosten luotettavuutta, kun rajauksessa on oletus vastaajien asiantuntevuudesta käsiteltävässä kontekstissa. Edellä mainittujen kriteerien lisäksi olemme rajanneet haastatteluiden kohdistuvan nimenomaan vankilaympäristössä ohjelmaa toteuttaviin ohjaajiin, sillä niin kuin aikaisemmin mainittiin, vanhan mallisen OMA-ohjelman käyttö on kohdennettu vankiloihin (Rikosseuraamuslaitos 2012,32).

Laaja-alaisen aineiston keräämiseksi haastatteluun valikoitui ohjaajia eri vankilayksiköistä, joissa OMA-ohjelmaa toteutetaan. Ohjelmaa toteutetaan myös hyvin eri mittakaavoissa yksiköiden välillä, minkä vuoksi on välttämätöntä kerätä aineistoa eri toimipisteistä. Tavoitteenamme oli kohdata haastateltavat läsnä omissa työympäristöissään mahdollisimman autenttisen vuorovaikutustilanteen luomiseksi. Tarvittaessa haastattelut oli mahdollista suorittaa myös etäyhteyksin. Tarjotessamme haastateltaville molempia toteutusmuotoja tiedostimme, että sillä voisi olla jonkinlaista vaikutusta tuloksiin. Emme epäilleet toteutusmuodon vaikuttavan tulosten luotettavuuteen, vaan ennemminkin saadun aineiston jäämistä pintapuolisemmaksi etätoteutuksessa. Onnistuimme tavoitteessamme järjestää haastattelut paikan päällä ja ainoastaan yksi haastatteluista järjestettiin etänä.

Haastateltavien määrän kohdalla päädyimme turvautumaan saturaatiomenetelmään. Haastateltavia valitessa saturaatiolla eli kylläntymisellä tarkoitetaan, että haastateltavien lukua ei voida etukäteen määrittää, vaan se muodostuu, kun tulkinta ei enää muutu, eli todetaan, että uudet haastateltavat eivät tuo mitään uutta tutkimukseen. Asetimme opinnäytetyöprosessin käynnistyessä kuitenkin realistiseksi tavoitteeksi lähestyä kymmentä mahdollista haastateltavaa, sillä tiedostimme ohjelman tuoreuden vuoksi riskin, että suurempaa lukua voi olla vaikeampi tavoittaa. Kymmenen haastateltavan tavoiteltavuus on alkujaankin ollut hyvin realistinen saturaation kannalta, sillä voidaan olettaa, että kymmenen vastaajan jälkeen tutkimusaineiston radikaali poikkeavuus on epätodennäköistä. (Kananen 2017, 126-128.) Meidän työssämme saturaatio saavutettiin seitsemännen vastaajan kohdalla, kun todettiin, että saadut aineistot alkoivat toistaa itseään. Kananen (2017, 126) mukaan aineiston laatua ja analysoinnissa käytettyä syvyyttä pidetään kuitenkin tutkimuksen kannalta olennaisempina ja tärkeämpinä, kuin haastateltavien määrää, minkä vuoksi pidimme seitsemää vastaajaa

riittävänä. Myös tästä syystä huomiota kiinnitettiin erityisesti haastateltavien valintavaiheessa. Valinnassa kiinnitettiin huomiota, että haastateltavat ovat sellaisia, jotka tiesivät tutkittavasta ilmiöstämme mahdollisimman paljon, tässä tapauksessa uudistetun OMA-ohjelman muutoksista.

5.3 Analyysimenetelmä

Opinnäytetyön tutkimuksen aineiston analyysimenetelmänä käytimme aineistolähtöistä sisällönanalyysiiä. Valitulla aineistonkeruumenetelmällä pyrimme nostamaan keskeisimmät asiat laajasta aineistosta. Aineistolähtöisellä tarkoitetaan sitä, että analysoinnin teemat muodostetaan sen mukaisesti, mitä saadusta aineistosta nousee toistuvasti esiin, jolloin sivuutetaan ennakkokäsitykset ja aikaisemmat teorian tiedot. On tärkeää huomioida, että analyysin tuotoksena jaoteltavia teemoja ei sekoiteta yhteen haastattelun teemojen kanssa, sillä jos teemoittelu tehdään haastattelurunkoa mukaillen niin aineistosta tulee nostettua esiin ennakkokäsityksiä mukailevat ajatukset, eikä se näin ollen ole enää nimensä mukaisesti aineistolähtöistä. (Juhila 2022.) Konkreettisesti tällä tarkoitetaan, että meidän tuli suhtautua aineistoon avoimesti, vaikka meillä oli jonkinlaisia ennakkokäsityksiä OMA-ohjelman vaikuttavuudesta.

Syy, miksi valitsimme analyysimenetelmäksemme aineistolähtöisen lähestymisen teoriaohjauvan tai teorialähtöisen analysoinnin sijasta, perustuu opinnäytetyömme tutkimusongelmaan ohjelman vaikuttavuudesta, josta aikaisemmat tutkimustiedot pohjautuvat uusintarikollisuuden mittaamiseen ja ohjelmaan osallistujien näkökulmaan. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tutkia uudistetun OMA-ohjelman vaikuttavuutta ohjaajien näkökulmasta, jolloin vaikuttavuuden subjektiiviset kokemukset ja näkökulmat nousevat keskiöön tilastojen sijaan.

Laadullisen tutkimuksen analysoinnin ensimmäinen ja hyvin keskeinen vaihe on litterointi. Litteroinnin tarkoituksena on vuorovaikutuksellisen sisällön purkaminen kirjoitettuun muotoon. Ennen litterointia tulee määrittää sen tarkkuus, eli kuinka tarkkaan litteroinnissa puretaan puhetta ja ympäröivää toimintaa. (Kallio 2022.) Opinnäytetyössämme olimme kiinnostuneita puheen sisällöstä, jolloin muut yksittäiset tekijät kuten tauot, murteet tai eleet eivät olleet merkityksellisiä tutkimuskysymyksiemme kannalta, minkä vuoksi ne jätettiin litteroinnin ulkopuolelle. Myös litteroinnissa käytimme kahta erilaista tapaa. Pääosin käytimme perinteistä puhtaaksikirjoitusta, mutta etähaastattelussa hyödynsimme automaatiolitterointia. Litteroinnit tehtiin nauhoitusten pohjalta, jotka oli toteutettu joko älypuhelimella, sanelunauhurilla tai Teamsin tallennus ja litterointi -toiminnolla.

Analyysivaihetta jatkettiin poimimalla huolellisesti aineistoista tutkimuskysymyksiin vastaavat analyysiyksiköt ja värikoodaamalla ne tutkimuskysymyksittäin. Tämä tehtiin sen vuoksi, että aineistoa olisi helpompi lähteä jatkokäsittämään, kun tutkimuskysymyksille olennaisimmat asiat ovat rinnakkain. Värikoodauksen jälkeen analyysiyksiköt redusoiitiin eli pelkistettiin tiivistettyyn muotoon. (Kananen 2017, 136.) Analysoinnin seuraavana vaiheena oli klusterointi,

eli samantapaisten merkityksien luokittelu alaluokkiin. Ennen analyysivaiheen viimeistä luokittelun vaihetta, eli abstrahointia varmistimme luokittelun pitävyyttä palaamalla pelkistykseen ja niiden merkityksiin opinnäytetyön tutkimuskysymyksille saatavien tuloksien kannalta. Abstrahoinnin tarkoituksena on alaluokkien jälkeisten luokituksien muodostaminen ylempiin kategorioihin, jotka kuvaavat laajempaa kokonaisuutta aiheesta. Analyysin jokaisessa vaiheessa tärkeätä on pyrkiä nostamaan tutkimuskysymyksille olennaiset tulokset ja tämän varmistamiseksi luokittelujen sekä nostojen paikkansapitävyyttä tulee tarkastella kerätyn aineiston jatkuvalla tarkastelulla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-126.) Alle olemme lisänneet taulukon selkeyttääksemme analysointiprosessiamme. Taulukossa kuvataan alkuperäisilmaisujen muodostaminen pelkistettyihin ilmaisiin ja tämän jälkeen toteutetut luokittelut.

Alkuperäisilmaisu	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
"Ohjaajat pitää olla niinku vankien taholta hyväksytyjä ja siel pitää olla se keskinäinen kunnioitus, jotta ne on vastaanottavaisia niille neuvoille ja ohjauksille"	Ohjelman toteutus edellyttää ohjaajan ja osallistujan välistä keskinäistä kunnioitusta	Keskinäinen kunnioitus	Vuorovaikutus	Osapuolten yhteentoimivuus
"Ohjaajan pitää olla avoin ja sit myöskin sitä jämäkkyyttä et nää on ne kriteerit ja et näiden mukaan mennään ettei niinku ihmiset kävele yli"	Ohjaajan tulee olla avoin mutta tarpeeksi jämäkkä	Ohjaajan rooli	Ohjaajan merkitys	
"Loppupeleissä siitä henkilöstä itestä kiinni et kuin paljon hän on tiiätkö vastaanottavainen ja laittaa ittensä likoon"	Ohjelmassa oma vastuunotto nousee etusijalle	Oma vastuu	Osallistujan merkitys	

Taulukko 1: Analysointiprosessia havainnollistava taulukko

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ”Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyn käsitteleminen Suomessa” ohjeistuksen mukaan voidaan tulkita tutkimuseettisen merkittävien eettisten ja oikeiden toimintatapojen noudattamista, niin tutkimuksen aikana kuin sen päättyessä. Annetun ohjeistuksen tavoitteena on edistää eettisesti kestävästä tutkimustyöstä sekä

ehkäistä epärehellisyttä tutkimuksissa. Tutkimuksen toteuttaminen hyvän tieteellisen käytännön periaatteiden mukaisesti vaatii rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta työn jokaisessa vaiheessa. Tutkimuksen toteutuksessa tulee noudattaa eettisiä arviointi-, tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä, jotka valikoidaan ja käsitellään asianmukaisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 4,6.)

Eettisiä periaatteita noudattaessa on otettava huomioon useita tärkeiksi luokiteltavia seikkoja. Ensinnäkin tutkimussuunnitelman on oltava laadukas ja huolellisesti laadittu. Lisäksi tutkimusasetelman on oltava työhön sopiva, harkittu sekä raportoinnin on oltava huolellisesti ja tarkasti toteutettua. Eettisyys perustuu vahvasti tutkimuksen arviointi- ja luotettavuuskriteereihin. On kuitenkin tärkeää ymmärtää, että näitä kriteereitä ei pidä tulkita pelkkinä jälkikäteenä tarkistuslistoina. Sen sijaan eettisen sitoutuneisuuden tulisi ohjata tutkimustyötä jokaisessa vaiheessa. Eettinen näkökulma on olennainen osa koko tutkimusprosessia ja sen tulee ohjata päätöksiä aina suunnittelusta toteutukseen ja raportointiin asti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149-150.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuskriteereinä voidaan pitää arvioitavuutta/dokumenttaariota, tulkinnan ristiriidattomuutta, luotettavuutta tutkitun kannalta ja saturaatiota. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi voidaan kokea haastavaksi, erityisesti kun kyse on eri ihmisten toimintaan pohjautuvien havaintoyksiköiden tutkimisesta. Näin tutkittavalle asialle ei voida määrittää yhtä absoluuttista totuutta, kun vastaukset pohjautuvat haastateltavien henkilökohtaisiin kokemuksiin ja mielipiteisiin. Tämän vuoksi ainoa tapa varmistua tutkimuksen luottavuudesta on huolehtia siitä koko tutkimusprosessin ajan edellä kuvatuilla tavoilla. Tutkijoiden henkilökohtaiset näkemykset eivät saa ohjata tuloksien tulkintaa, eli kenen tahansa tulisi pystyä löytämään aineistosta samanlainen tulkinta, kun sitä käsitellään samasta näkökulmasta. Aineiston keruu vaiheessa tutkijoiden tulee myös varmistua siitä, että ovat tulkinneet oikein haastateltavaa. Tutkimuksessa tavoiteltu saturaatio taas pitää huolen siitä, että kerätty aineisto on riittävä antamaan kattavan kuvan ilmiöstä. (Kananen 2010, 68-71.)

Tutkimuksen kohdistuessa henkilöhaastatteluihin, tutkimuksen peruslähtökohtana voidaan pitää tutkittavien henkilöiden luottamusta tutkijoihin. Luottamus säilyy, kun varmistetaan osallistujien ihmisarvon ja oikeuksien kunnioittaminen. Tutkimukseen osallistujat osallistuvat siihen vapaaehtoisesti, jolloin heillä on myös oikeus jättäytyä pois tutkimuksesta missä tahansa vaiheessa tutkimusta ilman seuraamuksia. Osallistujien oikeuksiin lukeutuu myös oikeus saada tarvittavaa tietoa tutkimuksen sisällöstä ja sen tarkoituksesta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8-9.)

6 Tulokset

Tässä osiossa käsitellään opinnäytetyön tutkimuksen tuloksia. Halusimme tutkia Omaehtoisen muutoksen ohjelmaan tehdyn uudistuksen vaikutuksia ohjelmaa ohjaavien näkökulmasta. Aineistomme koostui viiden eri vankilayksikön OMA-ohjelman ohjaajille toteutetuista haastatteluilta, joita tehtiin yhteensä seitsemän kappaletta. Taustatietoina haastateltavistamme halusimme selvittää heidän työuraansa rikosseuraamusalalla ja kokemusta muista ohjelmatoista. Koimme nämä kysymykset tärkeiksi, sillä niillä saadaan käsitys vastaajan reflektoinnin syvyydestä verrata uudistusta ja sen toimivuutta käytännön toteutuksessa. Lisäksi haastatteluun osallistumiseksi oli vaatimus aikaisemman OMA-ohjelman ohjaamisesta. Tuloksista käy ilmi, että kaikilla haastateltavilla oli pitkä työhistoria rikosseuraamusalalla, keskimäärin 16 vuotta, ja kaikilla oli kokemusta OMA-ohjelman lisäksi useista muista ohjelmatoiminnoista.

Opinnäytetyössä olimme kiinnostuneita etsimään vastauksia erityisesti siihen, miten ohjelmaan tehdyt uudistukset koetaan ja minkälaista merkitystä niillä on ohjelman vaikuttavuuteen sekä siihen, minkälaisen tekijöiden yleisesti koetaan tekevän ohjelmasta vaikuttavan. Tutkimustuloksia emme käsitelleet kysymykohtaisesti, vaan vastaukset koottiin keskustelunomaisten teemahaastatteluiden pohjalta. Haastattelut tarjosivat tutkimuksellemme runsassisältöisiä tuloksia, kun haastateltavat saivat kohdentaa ajatuksiaan vapaamuotoisemmin aihepiiriin sisällä. Uudistukset koettiin pääosin hyvinä, sillä niiden koettiin voimistavan vaikutuksen tehokkuutta sekä ohjelman saavutettavuutta. Osapuolten yhteentoimivuus ja käytännön toteutus koettiin merkittäviksi tekijöiksi vaikuttavasta ohjelmasta puhuttaessa.

6.1 Kokemukset uudistuksista

Opinnäytetyömme yhtenä pääteemana ja tarkoituksena oli perehtyä OMA-ohjelmaan tehtyihin uudistuksiin. Olemme luokitelleet yksittäisiä uudistuksia niiden vaikutusten mukaisesti, minkä vuoksi uudistuksia käsitellään rinnakkain eikä erikseen uudistuskohteisesti. Rinnakkain käsiteltäviä uudistuksia ovat siis avoin ryhmä, nonstop toteutus, joustavuuden ja jatkuvuuden laajentaminen sekä mukautetut valintakriteerit.

6.1.1 Tehostettu vaikutus

Uudistuksista erittäin hyvänä koettiin avoimen ryhmän mahdollistama yksilölähtöisyys. Haastateltavat pitivät tärkeänä uudistusta siitä, että jokainen yksilö etenee omaa tahtia askeleelta toiselle, vaikka sen tiedostettiin myös lisäävän työn haastavuutta ohjaajille. Vastaajat korostivat, että yksilöllisen etenemisen vuoksi osallistujan kykyihin ja tarpeisiin on kiinnitettävä entistä tarkempaa huomiota, mikä lisää kuntoutuksen vaikuttavuutta yksilöön. Etuna yksilölähtöisessä etenemisessä nähtiin osallistujien turhautumisen tunteiden välttäminen, kun nopeammin edenneiden yksilöiden ei tarvitse odottaa muita vanhan ohjelman tapaan siirtyäkseen askeleelta toiselle. Tämän myötä uudistus koettiin myös erilaisuutta ymmärtävänä, mikä

osaltaan herätti myös pohdintaa siitä, kuinka nopeasti on soveliasta siirtää taitavia yksilöitä askeleelta toiselle ja aiheutuuko siitä ryhmäilmiöitä. Avoimen ryhmän koettiin palvelevan yksilöä paremmin myös niin, että osallistuja voi oppia eri askeleilla olevilta ryhmäläisiltä.

”Jos mieltii asiakaskeisistä näkökulmasta et just et joku sillä omalla tahdillaan pääsee eteenpäin ni se on niiku super hienoo... mut sit ehkä vaa se et sit mejän täytyy olla vaa tosi skarppina et jos meil ois vaik kuus ihmistä ni nehän vois kaikki olla ihan eri askeleissa ni kylhän se vaatii niiku meiltäki sit et mis kohtaa mennää...mut sit se ehkä antaa niiku meil-lekki haastetta eri tavalla että kyl siin on niiku puolensa ja puolensa mutta ehkä just se asiakaskeine...”

”Nythä se rupee näkymää ne mahdolliset erot sitte ku on näitä uusia tullu jotka on niiku ihan alussa, et miten ne... näkyys se jotenkin sitte et ne voi hyvällä omallatunnolla jos ne on taitavia että siirtää ilman pidempää jauhamista toiselle luokalle... kolmannelle luokalle se niiku...aika näyttää et miten onks tästä sitä etua...”

Vastaajat kertoivat, että OMA-ohjelman täydennyskoulutuksessa korostettiin ryhmäläisten osallistamisen tärkeyttä osana uudistusta. Tämä nähtiin positiivisena näkökulmana erityisesti siksi, että avoimen ryhmän mahdollistama eri askeleilla oleminen luo ryhmän, jossa osallistajat voivat olla hyvin eri vaiheissa taitojen oppimisessa. Ohjaajat kokivat, että ohjelmassa pidemmällä olevat voivat vertaistuen tavoin auttaa alemmilla askeleilla olevia edistymään ja samalla vahvistavat myös omia taitojaan, kun heidät osallistetaan ryhmän vetämiseen.

”Tosi kannustavia ollu toisiaan kohtaa ja auttaa eri vaiheessa toinen toisiaan.”

Muita yksilön edun mukaisia uudistuksia, joita haastateltavat toivat ilmi, olivat avoimen ryhmän mahdollistama liikkuvuus ryhmän ja siitä poistumisen välillä sekä motivaation vaatimuksen poistaminen valintakriteereistä. Haastatteluissa korostui yhtenäinen positiivinen näkemys siitä, että osallistuja voi keskeyttää ohjelman sovitusti ja jatkaa myöhemmin paremmassa tilanteessa, sillä tämä koettiin vanhan suljetun ryhmän sitovuutta inhimillisemmäksi vaihtoehdoksi. Myös avoimen ryhmän mukanaan tuoman joustavuuden katsottiin huomioivan yksilöä paremmin niin, että yksilö voi itse havainnoida paremmin omaa edistymistään ja arvioida valmiuksiaan seuraavan askeleen vaatimuksiin.

Osa haastateltavista kyseenalaisti aikaisempaa vaatimusta muutosmotivaatiosta, minkä vuoksi uudistus ja sen myötä korostunut valintojen strategia koettiin yleisesti toimivammaksi. Yksilöille suotavien omien valintojen ja päätöksiensä mahdollisuuden todettiin tukevan myös ohjelman periaatetta siitä, että yksilö tekee loppujen lopuksi itse valinnan siitä hyödyntääkö hän ohjelmassa oppimiaan taitojaan tulevaisuudessa. Haastatteluista nousi ilmi myös se, että erilaisten toteutusmuotojen vuoksi kaikissa yksiköissä ei ole ollut tarvetta valintojen strategian hyödyntämiselle.

”Tykkään siitä joustavuudesta et voi vieraillla jonkun tietyn askeleen aikana toisen askeleen puolella, jos näkee et se ryhmäläinen on valmis jo vähän miettimään seuraavaa kohtaa ni voi vähän niiku kurkistella sinne ja palata...”

” Muutosmotivaatio mä en koskaa lähteny ihmeemmin mittailleen ku se on ehkä vähän semmonen osin jo pseudotieteellinen asia koska sehän on täysin vaihtuva et tänää kiinnostaa huomenna ei, et mulle riittää muutosmotivaatioks jo se et ihminen roikkuu ohjelmassa mukana kuukausitolkulla koska jos sä et ole yhtään kiinnostunut muuttamaan yhtään mitään ni et sä myöskää jaks kuunnella...”

Haastateltavat toivat ilmi, että uudistuksilla on paljon vaikutuksia myös ohjaajien työnkuvaan. Ohjaajat kokivat, että siinä missä heidän työnkuvansa toisaalta helpottuu vastuun jakautumisena, niin samanaikaisesti kasvavat työn vaatimukset toisella osa-alueella. Erityisen helpottavana nähtiin avoimen ryhmän mukanaan tuoma uudistus nonstop periaatteesta, mikä mahdollistaa ohjelman aloittamisen pienemmällä kokoonpanolla, kun osallistujia voidaan ottaa mukaan kesken ohjelman. Täydellisen nonstop muotoisen toteuttamisen mahdollisuus jatkoi kuitenkin mielipiteitä sen kestävästä toteuttamisesta, joka vaatisi ohjaajilta enemmän ponnisteluja muiden työtehtävien ohessa. Yksiköiden väliset erilaiset toteutustavat ja resurssit nousivat myös puheenaiheeksi nonstopin jatkuvuudesta keskusteltaessa. Suurin osa haastateltavista kuitenkin koki nonstopin järkeväksi ja mahdolliseksi, kun ohjaajaresurssit taataan.

Aikaisemmin rekrytointiprosessi on koettu ohjelman toteuttamisen kokonaisuudessa kaikista haastavimmaksi vaiheeksi, sillä sen kuvailtiin olevan erittäin aikaa ja voimia vievä prosessi. Haastateltavat kertoivat, että avoin ryhmä loi ilmiön ohjelman itsestään rekrytoitumisesta, kun osallistujat mainostavat osastoillaan ohjelmaa, jota ei tarvitsekaan aloittaa tiettyyn aikaan vuodesta. Tästä syystä monet haastateltavat nimesivät uudistuksen yhdeksi merkityksellisimmistä, koska rekrytoinnin helpottuessa he voivat kohdistaa voimavaransa ohjelman sisällölliseen toteutukseen.

Haastatteluissa nousi ilmi, että uudistuksen myötä sisällöllisessä toteutuksessa korostuu ohjaajien välisen yhteistyön ja kirjaamisen tärkeys. Uudistuksen tuomiksi haasteiksi nimettiin huoli ryhädynamiikan muutoksista ja pysyvyydestä sekä siirtymävaiheiden kuormittavuudesta. Samanaikaisesti myös yksilöllinen eteneminen tuo haasteita askeleiden seurantaan ja yhdenvertaisen huomioimisen takaamiseen. Toisaalta ohjaajien työnkuvaa helpottavaksi teki jäksi nimettiin aikaisemmin esiin tuotu valintojen strategian korostuminen, sillä se siirtää vastuuta osallistujalle itselleen. Kaiken kaikkiaan haastateltavat kokivat, että uudistettu OMA-ohjelma vaatii ohjaajilta enemmän mutta samanaikaisesti se vaatii myös osallistujilta enemmän, jolloin ohjelman tehokkuus lisääntyy.

*”Me työntekijöinäki pohditaan että milloin tää ihminen on niinku suorittanut sen... saavuttanut ne tavoitteet nii niin kyllähän ne on niinku tosi hyviä, hyviä uudistuksia nuo, että jotenkin niinku tehostetaan sitä työskentelyä eikä se ole sellaista että se se niinku tavallaan vaa-
dimme sekä itseltämme että että ryhmäläisiltä enemmän myös siinä mielessä”*

”Tos on se hyvä puoli et se ruokkii itte itteensä, ne siis rekrytoituu itse sinne osastoll...vankit rekrytoi toisiaan ja meille tulee valmiita nimilistoja et tavallaan se helpottaa nyt koska siel on kokoajan semmonen pyörre päällä et siel rekrytoidaan”

”Valintojen strategia et onhan se ollu kokoajan osa OMA-ohjelmaa mut ehkä nyt vasta sit tän uuden niiku uuden mallin myötä kun se niiku korostuu siinä nii se se on ehkä ollu itelle semmonen niinkun...mm...no hirveen hyvä työkalu”

”Niiku ollu tää uus OMA ehkä henkilökunnallekki niiku paljon semmonen...miellyttävämpi!”

Tuloksissa käsiteltyjä alaluokkia olivat yksilölähtöisyys, joustavuus, ryhmäläisten osallistaminen, vastuun jakautuminen ja uudistuksien lisäämät vaatimukset. Nämä muodostivat tehokkuuden ja asiakaskeskeisyyden yläluokat, jotka yhdistyivät tehostetun vaikutuksen pääluokaksi. Tehostetulla vaikutuksella tarkoitetaan uudistuksien syventävän jo ohjelmassa itsessään olevien elementtien toimivuutta ja merkityksellisyyttä.

6.1.2 Saavutettavuus

Haastateltavat kokivat aikaisemmin mainitun itsestään rekrytoituvan ryhmän lisäävän vankien tietoutta OMA-ohjelmasta, minkä myötä voidaan saavuttaa enemmän halukkaita kohderyhmään soveltuvia henkilöitä. Haastatteluissa nousi myös puheeksi aikaisemmin kohderyhmää karsineet valintakriteerit ja ohjelman suljettu toteutusmuoto, jotka herättivät eriäviä näkökulmia. Valintakriteerien muutokset erityisesti ikärajan luopumisesta koettiin hyväksi, jolloin ohjelmalla voidaan tavoittaa myös nuorempi ikäpolvi. Toisaalta tuotiin myös esiin, että ryhmän ikäjakauman tulee olla heterogeeninen välttääkseen haasteet, joilla on perusteltu aikaisempaa alaikärajaa.

Muutokset rikosperusteisissa ja muissa arviointiperusteisissa valintakriteereissä herättivät myös erilaista pohdintaa vastaajissa. Toisaalta koettiin hyväksi, että kriteerit eivät rajaa suoraan pois tiettyjä rikostyyppisiä, sillä ohjelmasta voivat hyötyä lähes kaikenlaiset yksilöt mutta haastateltavat painottivat kuitenkin turvallisuusnäkökulman vaikuttavan jatkossakin ryhmien muodostamiseen esimerkiksi seksuaalirikollisten ja jengitaustaisten kohdalla. Myös ajatus uudistuksen mahdollistamasta korkeiden psykopatiapisteiden omaavien henkilöiden osallistumisesta ryhmään koettiin vaikeaksi. Toisaalta haastatteluista käy ilmi, että valintakriteerien noudattaminen riippuu pitkälti ohjelman toteutusmuodosta ja yksilökohtaisesta arvioinnista.

”Päinvastoin kun Jack ja Richard sano, että ei oo mitää estettä ottaa korkeita psykopatiapis- teitä omaavaa ryhmää, nii mä en välttämättä kauheen montaa halua varsinkin jos ne on jo- tain petos, mä en halua ikään ku antaa tarjottimella niiku normi ihmisten manipulointiin so- veltuvaa aineistoo.”

”...ja sitte ehkä se mahdollistaa myöskin sen että tosiaan, että niiku niit henkilöitä jotka osallistuu ohjelmaa et niiku heit on...paljon enemmän jatkossa, koska nythän se on ollu ihan tosi marginaaliselle porukalle.”

”...se on hyvä, koska siis ihan selkeästi nyt huomaa niin kun tuolla nuoriso-osastolla...niin siel- lähän on monesti niin paljon rankempaa väkivaltaa, kun noilla monilla vanhemmilla, että sii- hen ikään ku kasvetaan kiinni jo siihen et väkivalta on se ratkaisu kaikkeen ja mitä aikaisem- min siihen pystyy siihen ajatteluun ja periaatteisiin ja tähän puuttumaan niin sen parempi.”

Kaikissa haastatteluissa jatkumoiden merkitystä painotettiin. Uudistuksen yksi päätavoitteista oli keskittää painoarvo entistä enemmän jatkumoiden takaamiseen ja kolmannen sektorin osallistamiseen. Tämän haastateltavat kokivat välttämättömäksi, sillä ohjelmassa opitut tai- dot eivät yksinään riitä, jos osallistujat eivät pääse harjoittelemaan opittuja taitoja neljän- nessä askeleessa suljetun vankilan ulkopuolelle tai saa taitojen ylläpitämiseen tukea. Uudis- tuksen seurauksena useat haastateltavat kertovat kiinnittäneensä enemmän huomiota neljän- nen askeleen varhaisempaan suunnitteluun. Avoimen ryhmämuodon mukanaan tuomaan jous- tavuuteen, joka mahdollistaa ohjelman jatkamisen toisessa yksikössä, suhtauduttiin toisaalta positiivisesti mutta myös epäröiden. Positiivisena nähtiin, että laajennetut jatkumot motivoi- vat vankeja ohjelmaan, kun heidän ei tarvitse ohjelmaan osallistuessaan luopua ohjelman ajaksi toiveestaan päästä avoteroon tai koevapauteen. Haastatteluissa nousi kuitenkin myös skeptisiä ajatuksia jatkumoiden toimivuudesta käytännössä sekä tarpeen ja vastaavuuden kohtaamisesta, kun OMA-ohjelman käyneitä ohjaajia ei ole kaikissa yksiköissä.

”...ei sitä tämmönen suljettu vankila oikee opeta tai siis ei testaa sitä ajattelua... nii aika no- peesti ne karikat mitkä voi mihin voi joutua täällä sitten kun ei sitä vapaata tahtoa pysty nii paljo koettelemaan kuin tuolla noissa paikoissa, joissa ovet on pääsääntöisesti auki... täällä ne on kiinni, joku muu päättää niitte avautumisesta kyl se siellä se oikee testipaikka on sitte”

”...et sä käyt nyt vaikka täällä vankilassa sen kaks askelta ja sit sä siirryt toiseen vankilaan käymään jotain toista askelta ni se on aika kaukaa haettua et miten se lähtee toimimaan, ehkä vähän liian idealististakin.”

Nämä tulokset muodostuivat ohjelman levittämisen, ohjelmaan motivoitumisen, harjoittelun ja ylläpitämisen tärkeyden, rekrytointiprosessin ja avoimen ryhmämuodon ja mukautettujen valintakriteerien tarjoamien mahdollisuuksien alaluokista. Alaluokista pystyimme

muodostamaan laajemman asiakaskunnan ja jatkumoiden takaamisen yläluokat, joiden yhdistäväksi tekijäksi nimesimme saavutettavuuden pääluokan. Saavutettavuus kuvastaa ohjelman uudistuksen tuomaa saavutettavuutta laajemmalla kohderyhmälle niin vankilaympäristössä, kuin muiden toimijoiden puolesta yhteiskunnassa.

6.2 Näkemykset vaikuttavuudesta

Opinnäytetyömme toisena pääteemana oli tutkia kokemusta ohjelman vaikuttavuudesta. Opinnäytetyössä kysimme minkälaiset tekijät tekevät/tekisivät ohjelmasta vaikuttavan ja miten ohjelman nähdään vaikuttavan asiakkaan desistanssiprosessiin. Ohjaajilta kysyttiin myös heidän saamistaan palautteista ohjelmasta yleisesti, jotta vaikuttavuusnäkemys saadaan myös asiakasnäkökulmaa esiin pohjaamaan haastateltavien vastauksia. Tulokset on jaoteltu vaikuttavan tekijän mukaan. Perusteluna sille, miksi opinnäytetyössä on kysytty tekijöitä, jotka tekevät yleisesti ohjelmasta vaikuttavan, on se, että niitä voidaan tarkastella yhdessä uudistuksista saatujen kokemusten kanssa ja tehdä sen myötä johtopäätöksiä uudistuksien merkityksestä vaikuttavuuteen.

Lähes kaikissa haastatteluissa nousi puheeksi vaikuttavuustutkimuksien haasteet. Uusintarikkolisuustilastoja vaikuttavuuden mittareina ei pidetty realistisina ja ohjelman vaikutukset nähtiin selkeästi käytännön työssä.

”...ja noi tulee siinä yksilötyössä sitten taas korviin, et kuinka monta (väkivallantekoa) on jättänyt tekemättä ja se taas lisää yhteiskunnan turvallisuutta ja vaikka se päätyiskin vankilaan uudestaan ni se on ehkä sit ollu vähemmän väkivaltanen ku aikaisemmin ja meille se on onnistuminen sekin”

Haastateltavat kokivat vaikuttavuuden niin, että yksikin tekemättä jätetty teko kertoo ohjelman vaikuttavuudesta yksilöön. Näin ollen haastateltavien mukaan nykytutkimukset eivät kykene osoittamaan ohjelmassa saavutettuja onnistumisia sataprosenttisesti.

6.2.1 Käytännön toteutus

Haastateltavat nimesivät ohjelman rakenteesta pitkän keston ja perusteellisen vaiheiden läpikäymisen tekevän siitä vaikuttavan. Nämä seikat antavat osallistujalle aikaa syventyä omaan ajatteluun ja oivaltaa niiden lähtökohtia, kun aikaisemmat väkivallanteot käsitellään läpikotaisin. Perusteellisuus koettiin tärkeäksi myös siksi, että uudet opitut mallit jäisivät selkärangan hyödynnettäväksi mahdollista riskitilannetta varten. Useissa haastatteluissa nousi ilmi, että ohjelman yksinkertainen ja intensiivinen rakenne tekevät siitä koukuttavan niin osallistujalle kuin ohjaajallekin. Ohjaajien saamista palautteista käy ilmi, että vanhan ohjelman mallin mukainen toteutus on osittain koettu myös ”tylsäksi mutta turvalliseksi”. Ohjelman rakenne todettiin tiivistetysti perustuvan toteutukseen, jossa ryhmäläiset haastavat toisiaan ja

ohjaajan tehtävänä on tukea ja valvoa toteutusta. Tästä todettiin, että tällaisessa toteutuksessa on kyse ryhmäläisten toisiinsa kohdistamasta uskottavuusefektistä, mikä lisää ohjelman mielekkyyttä osallistujille. Rakenteeseen kohdistuneista palautteista valtaosa on ollut positiivista mutta niissä korostui erityisesti juuri ohjelman pitkäkestoisuus, joka kuitenkin usein ymmärrettiin välttämättömäksi osaksi ohjelmaa.

”...et mun kaltaisesti ajattelevia on tosi paljon kummallaki puolen virkavaatetta ja lasia...et OMA on jotenki rikollisella tavalla ajattelevalle mielelle yllättävän koukuttava ja turvallisen koukuttava...”

Haastatteluissa nousi ilmi, että toteutustavalla nähtiin paljon vaikutusta ohjelman vaikuttavuuteen erityisesti tuen, yhteisten linjauksien ja yksilökohtaisen arvioinnin näkökulmista. Ohjelman toteutuksen sujuvuuteen nimettiin metoditukien käytettävissä olevuuden merkitys erityisesti haastavia tilanteita kohdattaessa ja ohjelman toteuttamisen valvojana. Ympäristön tulee olla kuntoutusmyönteinen, jotta pystytään työstämään avoimesti omaa muutostaan yhdessä työntekijöiden kanssa. Erityisesti osastomuotoinen toteutustapa mainittiin vaikuttavana sen ylläpitämisen kokonaisvaltaisen ympäristön vuoksi, jonka todettiin myös lisäävän motivaatiota sitoutua ohjelmaan. Myös vangin saama hyvä kokemus ohjelmasta nimettiin mahdolliseksi vaikuttavaksi tekijäksi ohjelman toteutuksessa.

Haastateltavat nostivat, että yhteisten linjausten luominen ohjelman käytännön toteutukseen tekisi ohjelmasta vaikuttavamman. Yhtenä esimerkkinä nostettiin erityisesti valvontahenkilöstöön kohdistuneen virkavastaisuuden vähentäminen pukeutumalla yhtenäisiin virkavaatteisiin myös ohjelmaa toteutettaessa. Lisäksi koettiin, että yhtenäisillä käytännön toteutuksien linjauksilla pystytään takaamaan ohjelman jatkaminen sujuvasti toisessa laitoksessa tai kolmannen sektorin palvelussa. Osa haastateltavista koki asian jopa niin, että toteutustavalla tai uudistuksilla ei välttämättä ole niin suurta painoarvoa, kunhan ohjelman sisällöllinen toteutus olisi käsikirjan mukainen kaikkialla Suomessa. Tätä tuotiin esiin pohdintoina esimerkiksi siitä, milloin on oikea hetki siirtyä askelilla eteenpäin, jotta noudatettaisiin samanlaisia kriteereitä eri yksiköissä. Todettiin, että yksiköiden väliset erot toteutustavoissa vaikuttavat ohjelman laatuun.

Toisaalta, vaikka haastatteluissa korostettiin aikaisemmin mainittua käsikirjan mukaista sisällöllistä toteutusta, niin tuotiin myös vahvasti esiin, kuinka ohjelman tavoitteet on räätälöitävä yksilön tilanteen mukaan hänelle realistisiksi. Yksilön tilanteen arvioinnista puhuttaessa tuotiin esiin myös muiden kuntoutustarpeiden huomioiminen, jolloin myös polutuksia muille kuntoutusosastoille pidettiin tärkeänä jatkumona ohjelman taitojen ja kuntoutumisen ylläpitämiseksi.

”Siis mähän tykkäsin siitä ajatuksesta (osastomuotoisesta OMA:sta) koska sittenhän se on ikään kuin...se niinku periaatteessa on koko ajan läsnä ikään kuin se kuntouttava ilmapiiri.”

”...jos sitä toteuttaa silleen oikealla tavalla, että ne sen...käsikirjan mukaisesti elikkä...ihminen antaa...se kunnioittaa niitä kanssaihmiä ja kaikkee ja antaa ittestää parhaan niiku yrityksen ja osallistuu...tekee ne ajatusraportit ja riskiraportit ni mun mielestä se pitäs...sillein toimia onko se nyt vanhalla tavalla vai uudella tavalla et...emmä tiä ei se siitä tavasta oo kiinni.”

”...niiku se tasapaino jotenki siinä et huomioidaa se ihminen itse siinä ja hänen taustansa ja pystyä tarjoamaan se ohjelma niin et se pysy strukturoituna mutta oikeesti huomioi sen yksilön...en minä voi tarjota omaa elämäntapaani ainoana oikeena jollekki joka on täällä, ei se auta sellai tätimäisen holhoava...ohjelmatoiminnan pitää vaatii yksilöltä, pitää uskaltaa VAA-TII, mutta niin että se yksilö huomioidaan...”

Tulokset muodostuivat pituuden ja perusteellisuuden, koukuttavuuden ja ryhmämuotoisuuden, yhteisten linjauksien, yksilökohtaisen arvioinnin sekä kuntoutusmyönteisen ympäristön muodostavan tuen alaluokista. Nämä jaettiin rakenteen ja toteutustavan yläluokkiin, jotka muodostivat käytännön toteutuksen pääluokan.

6.2.2 Osapuolten yhteentoimivuus

Ohjelman vaikuttavuutta rakentavista tekijöistä kysyttäessä haastateltavat nostivat yhdeksi merkityksellisimmistä tekijöistä ohjaajan persoonan sekä myös roolin ja tuen ohjelman aikana. Ohjaajan tulee olla avoin, mukautumis- ja heittäytymiskykyinen, mutta samanaikaisesti jämäkkä ja pitää ohjelma tarkoituksenmukaisena. Haastateltavien mukaan ohjaajan on hyvä olla asiantunteva mutta laajaa koulutustaustaa tärkeämmäksi koettiin ohjaajan aito kiinnostus ja usko ohjelman toimivuuteen.

Tärkeänä pidettiin myös, että ohjaajan tulee asettaa itsensä osaksi ryhmää ja antaa itsestään saman ryhmäläisille, kun mitä vaatii heiltä. Tällä tarkoitettiin muun muassa omalla persoonalla toimimista ilman, että sulkee itsensä ohjaajan roolin taakse. Ohjaajan roolista ohjelmassa ajateltiin, että ryhmän ei pidä olla ohjaajalähtöinen, vaan oppiminen tapahtuu ryhmäläisten oman vastuun kautta. Vaikuttavuuden kannalta ohjaajan tärkeimpinä tehtävinä pidettiin laadukkaan toteutuksen varmistamista niin, että hiljaisemmatkin yksilöt tulevat kuulluksi ja etenevät ohjelmassa sekä tuen tarjoamista läpi ohjelman ja sen jälkeen.

”...jollakin tavalla pitää olla sen ohjaajankin ihminen... se ei voi olla robotti, se ei voi sitä omaa persoonaansa hävittää...”

”No ensimmäisenä tulee tietysti mieleen just se, että kyllähän siis sen ihmisen, joka sitä ohjaa sitä ohjelmaa, niin sen pitää itse uskoa siihen...muuten se ei kerta kaikkiaan toimi.”

”No ainakin pitää ohjaajien ite uskoo siihen mitä ne on tekemässä se vaikuttaa siihen vaikuttavuuteen, pitää hoitaa se laadukkaasti, pitää niiku mieltii ei säätää säveltää mitä sattuu vaan tehdä se mikä on tarkoituski ja pitää se niiku asian ytimessä.”

Ohjelman vaikuttavuudesta puhuttaessa haastateltavat nostivat kaiken lähtökohdaksi osallistujan oman vastuun ja motivaation. Haastatteluissa tuotiin esiin useasti asiakkaiden lähtötilanteiden sisällyttävän muiden syyttelyä ja staattisiin tekijöihin vetoamista, jolloin ymmärrys omasta vastuusta koetaan merkittävänä tekijänä, jota korostettiin myös desistanssijattelun lähtökohdana. Haastateltavat korostivat, että asiakkaan on oltava vastaanottavainen ja häneltä on löydyttävä edes jonkintasoista sisäistä halua muutokseen.

Haastateltavat kuitenkin kokivat, että ohjelman vaikuttavuutta voidaan lisätä vaikuttamalla näihin osallistujista riippuvaisiin tekijöihin vuorovaikutuksellisin keinoin. Osallistujien ja ohjaajan välinen keskinäinen kunnioitus tekee ryhmäläisistä vastaanottavia ohjelman opeille. Yksi nostetuimmista vaikuttavuutta tukevista asioista oli myös hyvä ryhmädynamiikka sekä ohjaajan merkitys tämän ryhmän kokoamisessa niin, että ryhmäläiset toimivat hyvin yhteen. Myös aikaisemmin luotu luottamussuhde ohjaajan ja asiakkaan välillä nimettiin vaikuttavan positiivisesti asiakkaan halukkuuteen antaa mahdollisuus ohjelmalle.

”Koska tässä se muitten päälle asiointien laittaminen tai se et täs joutuu ottamaan vastuun siitä et mitä sinä ajattelit ja mitä sinä teit ja millä periaatteilla, ni jotenki tää selkeyttää sitä, jos ihmisellä on halua muuttua...ni tavallaan vastuunotto, se vastuunotto mikä nii monessa jää pois, jos on liian käsikirjoitettuja ohjelmii”

”...jos ohjaaja ei nauti ryhmän kunnioitusta se koko niiku tavote kärsii siitä, et ohjaajat pitää olla niiku vankien taholta hyväksytyjä ja siel pitää olla se keskinäinen kunnioitus, jotta ne on vastaanottavia niille neuvoille ja ohjauksille.”

Ylläluokitellut tulokset muodostuivat ohjaajan persoonan ja roolin, keskinäisen kunnioituksen, luottamussuhteen, ryhmädynamiikan, osallistujan oman vastuun ja motivaation alaluokista. Alaluokat yhdistyivät kolmeksi yläluokaksi: ohjaajan, osallistujan ja vuorovaikutuksen merkitys. Nämä muodostivat pääluokan osapuolten yhteentoimivuudesta, jolla korostetaan jokaisen tekijän tuovan osansa ohjelman vaikuttavuuteen.

6.3 Pysyvä ydinsanoma

Lähdimme tutkimaan aineiston tuloksia tutkimuskysymyksittäin, jolloin huomasimme, että aikaisemmin nostamamme pääteemat vastasivat laadittuihin kahteen tutkimuskysymykseen. Kolmannen tutkimuskysymyksen ”*Millä tavoin uudistettu OMA-ohjelma koetaan edeltäjänsä verrattaessa?*” laajuuden takia tuloksissa yhdistyikin nämä molemmat teemat, jolloin valtaosa vastauksista siirrettiin aikaisempien osioiden alle. Kolmas tutkimuskysymys toi kuitenkin vielä

uuden ja oleellisen näkökulman, jonka perusteella koimme tuloksien käsittelyn omassa osiossaan merkitykselliseksi tutkimuksen kannalta.

Haastatteluissa nousi vahvasti tyytyväisyys vanhaan ohjelmaan. Haastateltavat kokivat, että OMA-ohjelma on aina ollut joustava ja helposti sovellettava. Ohjelmassa on aina pyritty käyttämään erityisesti valintakriteerien kohdalla yksilöllistä arviointia, joka mahdollisti myös ryhmädynamiikkaan vaikuttamisen helposti. Sen strukturoitu rakenne on koettu hyväksi, sillä siinä oli osallistujille selkeä tavoite ja aikataulu.

Ohjelmaan tuodut uudistukset koettiin haastatteluissa hyväksi lisäksi ohjelman toteutukseen, mutta vahvana näkemyksenä haastattelijat toivat esiin vanhan mallisen ohjelman toimivuutta jo ennestään. Uudistuksien eri osa-alueilla nähtiin kuitenkin useita aikaisemmin tuloksissa esiteltyjä hyviä muutoksia, joilla odotetaan olevan merkitystä ohjelman vaikuttavuuteen. Kaikista vaikuttavimmaksi tekijäksi kuitenkin nähtiin OMA:n ydinidean toteuttaminen, jossa tarkoituksena on oppia taitoja omien tunteiden havaitsemiseen ja käsittelemiseen voidakseen tehdä valinnan olla toimimatta väkivaltaisesti, riippumatta siitä, onko toteutus uuden vai vanhan mallinen.

Ohjelmasta nostettiin kuitenkin myös yleisiä haasteita, joita ei välttämättä pystytä poistamaan uudistuksella. Esiin nostetut haasteet olivat erityisesti tarpeen ja vastaavuuden kohtamattomuuteen liitettäviä, jonka ongelmat puolestaan johtuvat resurssikysymyksistä. Haastateltavat kokivat, että uudistuksilla saadaan lisättyä merkittävästi ohjelman vaikuttavuutta, mutta se vaatii resursseja toimiakseen.

”Niin siis eihän tän uuden OMA:n myötä...eihän tää loppujen lopuksi muutu yhtään miksikään. Nyt sitten täähän pysyy edelleen niinku omana kauniina itsenään, että tää on siis just siitä hyvä, kun tässä on joustovaraa ollut aina, että eihän tää esimerkiksi käsikirjaa... niin totta kai sitä mennään niinku sen kaavan mukaan, mutta siinä on niinku hirveän paljon soveltamis mahdollisuuksia, että eihän tää mikään niin hirveän jäykkä ole jos vertaa esimerkiksi suuttumuksen hallintaan.”

Luvun tulokset rakentuivat yleisten haasteiden, hyväksi koetun strukturoidun rakenteen ja vanhan ohjelman sovellettavuuden alaluokista. Näistä alaluokista muodostui ohjelman ytimen tärkeyden yläluokka, josta muodostui ohjelman ydinsanoman pysyvyyden pääluokka. Ydinsanoman pysyvyydellä tarkoitetaan sitä, että uudistuksia tärkeämpää olisi pitää huolta ohjelman ytimen noudattamisesta ja toteuttamisesta, sillä se on ennenkin koettu näin toimivaksi.

7 Johtopäätökset

Tässä luvussa tuodaan yhteen aikaisemmin esitelty tietoperusta ja tutkimustulokset. Luku on jäsennelty niin, että sen pääteemoja uudistuksista ja vaikuttavuudesta käsitellään rinnakkain vastaten tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymykset olivat: Millä tavoin uudistetun OMA-ohjelman vaikuttavuus koetaan edeltäjänsä verrattaessa? Millaisia vaikutuksia uudistuksen sisältävillä muutoksilla on ohjelman vaikuttavuuteen? Mitkä tekijät koetaan tekevän kuntoutusohjelmasta vaikuttavan?

Opinnäytetyön tutkimus osoitti OMA-ohjelmaan kohdistuneiden uudistuksien huomattavia hyötyjä, mutta ei niiden välttämättömyyttä. Aikaisempi vanhaksi toteutustavaksi kutsuttu OMA-ohjelma koettiin hyväksi ja toimivaksi, mutta siinä oli paljon haasteita, joihin uudistuksilla pystyttäisiin ainakin osittain vastaamaan. Haasteita olivat suljetun ryhmän jäykkyys, joka karsi muun muassa halukkuutta osallistua ohjelmaan, jatkumoiden puute, jonka myötä ohjelman pitkäkestoinen vaikuttavuus oli taantuvaa sekä ryhmän muodostamisen haasteet. Uudistuksien nähtiin myös lisäävän ohjelman vaikuttavien elementtien syvyyttä eri osa-alueilla. Uudistuksien koettiin siis voimistavan OMA-ohjelman vaikuttavuutta, mikäli niiden toteuttaminen voitaisiin taata.

7.1 Saavutettavuus koetaan vaikuttavana

Tuloksissa erityisen tärkeänä nähtiin uudistuksilla pystyttävän lisäämään ohjelman saavutettavuutta, millä voitaisiin edesauttaa kriminaalipolitiikan tavoitetta vähentää yhteiskunnassa esiintyvää väkivaltaa (Tyni 2015, 2). Erityisesti ajankohtaisesti huomioituna väkivaltarikollisten edustama valtaväestö vankiloissa ja Danielssonin (2022, 5-6) mukaan erityisesti nuorten vakavan väkivallan lisääntyminen ja siihen Loeberin ja Farringtonin (2000/ 2001, Haapasalon 2017, 142 mukaan) tutkimuksesta liitettävä huomattavan korkea uusimisriski ilmentävät tarvetta väkivaltaohjelman saavutettavuuden parantamiselle. Ohjelman uudistuksia avoimesta ryhmästä, jolla voitiin helpottaa vankien rekrytoimista, tiukoista motivaatiovaatimuksista sekä erityisesti ikärajavälentakriteereistä luopumista pidettiin pääosin perusteltuna saavutettavuuden lisäämiseksi, vaikka ne herättivät myös paljon keskustelua.

Laajemman asiakasryhmän lisäksi saavutettavuutta lisäävänä tärkeänä painopisteenä pidettiin kolmannen sektorin osallistamista OMA-ohjelman tarjoamiseen yhteiskunnassa jatkumoina. Tämä nähtiin erityisen merkitykselliseksi uudistukseksi, jotta alkuperäisen CSC-ohjelman mukaisen varsinaisen ohjelman jälkeisen kuntoutuksen jatkaminen ja ylläpitäminen vahvistaisivat desistanssiprosessia, joka voi toisilla vaatia pitkänkin ajan ylläpitoa (Kivivuori ym. 2018, 204). Käytännössä kolmansien sektorien palveluiden mahdollistamat jatkumot näkyvät OMA-hankkeessa siten, että OMA-ohjelmasta on järjestetty koulutuspäiviä myös kolmannen sektorien toimijoille. Kriminaalihuollon tukisäätiön (2022d) mukaan hankkeen tavoitteena oli saada levitettyä OMA-osaamista, mikä itsessään mahdollistaa jo suuremman kohderyhmän

tavoittamisen. Ohjelman jalkauttaminen kolmannen sektorin palveluille mahdollistaa ohjelmaan osallistumisen matalammalla kynnyksellä ja mahdollisesti aikaisemmassa vaiheessa sekä mahdollistaa vankilassa opittujen taitojen tukemisen tarjoamalla jatkumotyöskentelyä vapautumisvaiheessa.

7.2 Kaiken takana on vastuu

Tulosten mukaan vaikuttavuuden nähdään syntyvän ensisijaisesti jokaisen yksilöllisestä vastuusta omiin ajatuksiin, asenteisiin ja tekoihin. Carlingin ja Jauhaisen (2021,33) mukaan väkivaltatekoa voidaan selittää erinäisillä biologisilla ja ympäristöllisillä tekijöillä mutta niin kuin Alvarez ja Bachman (2014, 26-30) tuovat esiin, jokainen ihminen on altis käyttämään väkivaltaa tietynlaisissa ääriolosuhteissa, jolloin väkivaltateon taustalla korostuu nimenomaan yksilön kyky tehdä valinta omien ajatustensa pohjalta. Jotta yksilö pystyy tekemään valinnan, on hänen kognitiivis-behavioraalisen teorian mukaisesti hahmotettava ajatustensa ja tekojensa syysseuraussuhteita, tiedostettava mahdollisuutensa muuttaa tätä mallia sekä lopulta valittava muuttaa toimintatapaansa väkivallattomaan ratkaisuun (Kähkönen ym. 2020, 21-29, 34-35). Tulosten mukaan OMA-ohjelman rakenteeseen ollaan erittäin tyytyväisiä, sillä sen katsotaan palvelevan tätä kognitiivis-behavioraalista OMA:n ydinideaa perusteellisella ja strukturoidulla tavalla.

Perusteellisuuden nähdään korostuvan entisestään uudistuksella avoimesta ryhmästä, jolloin jokainen saa edetä omaan tahtiinsa ja esimerkiksi taukomahdollisuuden tarjoamalla joustavuudella, jolloin sen voidaan todeta lisäävän ohjelman yksilöllistä vaikuttavuutta. Laineen (2014, 292-293) mukaan jo 1990-luvulla vankien kuntouttamisessa on korostettu ajattelu- ja oppimiskeskeistä kuntoutusta, jossa nimenomaa yksilön vastuu ratkaisee kuntoutumisen onnistumisen. Edellä mainittujen uudistuksien voidaan katsoa pohjautuvan juuri tähän, kun jokaisen henkilökohtainen eteneminen kuntoutuksessa on vain itsestä kiinni, eikä ketään vedetä väkisin ohjelman läpi. Aikaisemmin Tynin (2015, 61-62) mukaan vähäisemmälle huomiolle jätetty RNR-malliin kuuluva vastaavuuden käsite saa myös uuden merkityksen, kun uudistuksilla voidaan räätälöidä ohjelma jokaiselle sopivaksi esimerkiksi oppimistahdin sekä motivaation mukaan.

7.3 Vaikuttavuus edellyttää yhteistä näkemystä

Paitsi että Rikosseuraamuslaitos (2022e) korostaa visiossaan toimintatapojen yhdenmukaisuutta, niin myös tuloksista käy ilmi toive yhteisistä linjauksista, joiden nähdään luovan ohjelmaan lisää vaikuttavuutta. Vaikuttavana nähtiin erityisesti käsikirjan mukainen toteutus, jossa on ennestään jo ollut haasteita mutta joita myös uudistus tuo mukanaan. Yhtenä ongelmana tuotiin esiin esimerkiksi ohjelman askeleiden siirtymävaiheet, joille ei ole linjattu selkeää kaavaa. Tämän myötä askeleilta siirtyminen on painottunut ohjaajien omiin näkemyksiin siitä, milloin ohjelmassa siirrytään eteenpäin. Tämä ei ole tarkoituksenmukaista, sillä

Rikosseuraamuslaitos (2022b) määrittelee ohjelmatyön toteuttamisen lähtökohdaksi rakenteellisesti jäsennellyn toimintatavan, joka rakentuu jokaisen ohjelman yksilöllisistä ominaisuuksista muodostaen niistä yhtenäisen kokonaisuuden. Haastatteluissa esille nostetut toiveet yhtenäisistä linjauksista ovat siten keskeisiä ohjelman toteutuksen kannalta. Uudistuksen tarjoamien jatkumoiden takaamisen myötä korostunut erityinen tarve yhtenäiselle lähestymistavalle ohjelman toteutuksessa palvelee myös tulevien kehittämistarpeiden toteuttamisessa. Yhteisten linjauksien toteuttaminen nousee merkittäväksi seikaksi, erityisesti silloin kun pyrimme arvioimaan ohjelman tulevia kehitystarpeita ja mahdollisia puutteita. Tällä tavoin voimme odottaa jatkokehittämisissä saavamme myös yhdenmukaisempia tuloksia ja luomaan tarkemman kokonaiskuvan ohjelman toiminnasta tulevaisuudessa.

Tuloksissa ilmenneet kokemukset vaikuttavuustutkimuksien epärelevanttiudesta voidaan nähdä yleisellä tasolla hyvin aiheellisina. Rikollisen käyttäytymisen syiden ja seurausten moniulotteisuuden vuoksi ei ole yksinkertaista mitata sitä, kuinka hyvin yksilö on elänyt rikoksettomasti. Näin ollen voidaan katsoa, että vaikuttavuustutkimukset ja desistanssinmäärittely eivät pohjaa samoihin lähtökohtiin. Kuten Kivivuori ym. (2018, 204.) tuo esiin desistanssin ongelmana on pohdinta siitä, mitä muuttujia huomioidaan rikollisuudesta irtautumisen mittaamisessa ja missä kohtaa voidaan puhua täydellisestä desistanssista. Vaikuttavuuden kannalta haastateltavat kokivat, että yksikin tekemättä jätetty teko on osoitusta ohjelman toimivuudesta, mutta joka ei kuitenkaan näkyisi tilastollisena onnistumisena ohjelman osalta. Esimerkiksi Konttilan ym. (2018) esittämiä vaikuttavuustutkimuksia voidaan pitää suuntaa antavina ja osoituksena mahdollisista kehittämistarpeista, mutta ohjelman tehoa ei voi määritellä pelkästään niiden pohjalta.

7.4 Vaikuttavuus vaatii voimavaroja

Tuloksissa vahvasti nouseva teema oli resurssien riittämättömyys ja niiden vaikutus ohjelman toimivuuteen, erityisesti ohjaajien voimavarojen osalta. Ohjaajien työtehtävät voivat olla monimuotoisia, jolloin on tärkeää varmistaa riittävä aika ja resurssit, etenkin kun uudistuksien voidaan todeta myös lisäävän ohjaajan työnkuvaan haasteita.

Voimakkaat kyyniset asenteet ja mielipiteet olivat opinnäytetyöhön tarttuessamme yksi mielenkiinnon kohteistamme. Kyynisyys näyttäytyi muun muassa mielipiteinä siitä, että kuntoutus olisi turhanpäivästä eikä sellainen todellisuudessa vaikuta kenenkään rikolliseen käyttäytymiseen. Tuloksissa nousi kuitenkin yksimielisesti ajatus siitä, että jotta ohjelma voisi vaikuttaa sen osallistujiin, tulee ohjaajien uskoa ohjelmaan ja osallistujien mahdollisuuteen muuttua ja kasvaa ihmisenä, aivan niin kuin Rikosseuraamuslaitoskin (2022e) linjaa arvoissaan. Tuloksissa esiin nostettu osapuolten yhteentoimivuus korostaa, että osallistujien oman vastuun ja motivaation lisäksi kuntoutusohjelman vaikuttavuus edellyttää sitoutumista, positiivista asennetta ja motivoitumista myös ohjaajilta. Tämä vastaa OMA-ohjelman tavoitteeseen purkaa

osapuolten välistä vastakkainasettelua, sillä kun ohjaaja on kannustava ja helposti lähestyttävä, mahdollistuu luottamussuhteen rakentuminen, mitä voidaan pitää vaatimuksena onnistuneessa kuntoutuksessa (Rikosseuraamuslaitos 2012, 32; Konttila ym. 2018,4). Kynisyys itsessään on siis todellisuudessa tekijä, joka vaarantaa koko ohjelman toteutuksen. Tästä syystä on myös olennaista tukea ohjaajien jaksamista ja ammatillista kehitystä sekä varmistaa, että heillä on mahdollisuus ylläpitää uskoa ohjelman merkitykseen.

Vaikuttavuuden ja saavutettavuuden termien voidaan nähdä muodostuneen työn avaintekijöiksi ja niiden voidaan katsoa olevan tiiviisti yhteydessä toisiinsa. Tämän vuoksi voidaankin todeta, että vaikuttava kuntoutusohjelma edellyttää saavutettavuutta ollakseen hyödyllinen. Samoin kuin saavutettavuutta olisi tehotonta parantaa, jos kuntoutusohjelmaa ei koettaisi vaikuttavaksi. Yhteenvetona ohjelman uudistuksen voidaan katsoa korostavan näitä tekijöitä, mutta lopulta uudistuksen merkitystä tulee huomattavasti määrittämään se, kuinka paljon resursseja on käytettävissä.

8 Pohdinta

Tässä osiossa pohditaan ja tuodaan esiin konkreettisia keinoja, joilla tutkimuksen vaatimat eettisyyden ja luotettavuuden kriteerit on varmistettu opinnäytetyöprosessissa peilaten niitä aikaisemmin esiteltyyn teoriaan aiheesta. Pohdintaosiossa kuvaillaan myös kulunutta opinnäytetyöprosessia vaihe vaiheelta ja eritellään toteutettua työnjakoa. Lopuksi osiossa pohditaan opinnäytetyön hyödyllisyyttä ja tutkimuksen pohjalta nousseita kehittämissideoita yleisesti aihepiiristä.

8.1 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyö on toteutettu alusta alkaen kiinnittäen erityistä huomiota tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemiін tutkimuseettisiin toimintaohjeisiin. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tutkimuksessa noudatettiin huolellisuutta, rehellisyyttä ja tarkkuutta jokaisessa tutkimuksen vaiheessa. Tutkimus toteutettiin kriteerien mukaisia ja eettisiä arviointi-, tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä hyödyntäen, joiden käsittelystä, valinnasta ja tuloksista raportoimme opinnäytetyössämme. Tutkimuksen toteutuksessa ja tuloksien analysoinnissa tavoitteena ja pyrkimyksenämme oli pysyä objektiivisinä, jolloin omat mahdolliset ennakkokäsitykset eivät vaikuttaisi haastattelutilanteisiin tai tuloksien raportointiin. Tutkimuksessa hyödynnettiin laajalti lähdekirjallisuutta, jolloin huomioitiin tutkimuseetiikan näkökulmasta viittauksien asianmukaisuus ja muiden tutkijoiden saavutuksien ja työn kunnioittaminen.

Tutkimus toteutettiin niin, että haastateltavat eivät ole tunnistettavissa, sillä uskoimme sen parantavan vastausten totuudenmukaisuutta. Haastateltavien anonymiteetin sekä eettisyyden

vuoksi, emme avanneet esimerkiksi yksityiskohtaisemmin mistä yksiköistä haastateltavat olivat. Tämän vuoksi emme myöskään tuloksia käsiteltäessä ilmaisseet suorien lainauksien yhteydessä haastateltavalle asetettua koodinimeä, sillä OMA-ohjelman erilaisten toteutusmuotojen takia vastaukset voisivat olla yhdistettävissä ja näin ollen takaus anonymiteetistä heikentyisi. Rikosseuraamuslaitoksen (2022c) mukaan henkilökuntahaastatteluihin ei tarvitse hakea tutkimuslupaa mutta edellytyksien mukaisesti jokaiselta haastateltavalta tuli kuitenkin pyytää suostumus haastatteluun kirjallisesti. Suostumuslomakkeessa tiedotimme haastateltaville anonymiteetistä, haastatteluiden nauhoittamisesta, aineistojen hävittämisestä prosessin päätyttyä ja heidän oikeudestaan perääntyä haastattelusta missä tahansa projektin vaiheessa.

Kvalitatiivisen tutkimuksen yleisten luotettavuuskriteerien mukaisesti opinnäytetyömme luotettavuutta tukee useampien samaa tietoa käsittelevien lähteiden hyödyntäminen, saturaatio-menetelmä ja huolellinen dokumentointi tehdyistä valinnoista ja työn toteutuksesta. Kriteerin tulokunnan ristiriidattomuudesta koimme täyttyvän työstäessämme tutkimusta kahdestaan, sillä näin meillä on useampi näkökulma, jonka pohjalta voitiin luoda yhtenäinen näkemys. Luotettavuuden kriteerin täyttymisestä pidimme myös huolen harjoittamalla haastattelutilanteissa heijastavaa kuuntelua, jolloin toistimme haastateltavan kertomaa ja varmistimme näin ymmärtäneemme hänen kertomansa oikein.

Tutkimuksen valmistuttua palasimme pohtimaan opinnäytetyön toteutukseen valitsemiamme tutkimusmenetelmiä, ja päädyimme siihen, että olemme tyytyväisiä tekemiimme valintoihin. Opinnäytetyö oli meille molemmille ensimmäinen laatuaan, jonka vuoksi lähdimme lähestymään työn toteuttamista menetelmillä, jotka koimme selkeiksi ja sopiviksi juuri meidän opinnäytetyömme toteutukseen. Valikoitujen menetelmien valinnasta haimme vahvistusta vielä koulun menetelmäpajasta. Koimme, että juuri teemahaastattelu tarjosi opinnäytetyömme tutkimukselle luotettavaa aineistoa, sillä näin emme syöttäneet valmiita ajatuksia strukturoidulla kysymyksillä, vaan vastaajan oma näkemys pääsi vahvasti esille. Aineistolähtöinen analyysimenetelmä tarjosi meille sen mikä oli tutkimuksen näkökulmasta meille tärkeintä, eli haastateltavien oman mielipiteen ja äänen kuulemisen. Mikäli olisimme valinneet teoriaohjaavan tai teorialähtöisen analysoinnin olisivat tulokset jopa päinvastaisia tai vähintään puolueellisia, mikä puolestaan ei palvelisi tutkimuksemme todellista tarkoitusta. Käyttämämme litterointimenetelmistä ainoaksi hyväksi tavaksi totesimme perinteisen nauhoitukselta ylös kirjaamisen taktiikan, sillä automaatiolitterointi tuotti sekavaa tekstiä, minkä vuoksi jouduimme joka tapauksessa kuuntelemaan nauhoituksen uudelleen ja korjaamaan aineiston.

8.2 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöprosessimme käynnistyi opinnäytetyön aiheen pohdinnalla maaliskuussa 2022. Sovimme tapaamisen opinnäytetyökoordinaattorin kanssa, kelle esitimme pohdintaa yhteisestä kiinnostuksemme kohteesta toteuttaa opinnäytetyö, johon sisältyisi kuntouttamisen

näkökulma. Meidät ohjeistettiin ottamaan yhteyttä kuntoutuksen aihepiiriin tuntevaan rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen yliopettajaan ja hänellä oli tarjota meille tämä opinnäytetyön aihe, jolle etsi potentiaalisia tekijöitä. Tarjottu aihe herätti mielenkiintomme, sillä se oli selkeä ja tavoitteellinen, jonka toteutuksesta opinnäytetyön tilaaja todella hyötyisi. Tekijöinä olemme molemmat hyvin kunnianhimoisia, minkä vuoksi päätimme tarttua sen toteutukseen. Olemme molemmat rikosseuraamusalalla uusia, joten toivoimme senkin vuoksi selkeää, ja mielellään työntekijöitä tutkivaa, rajattua aihetta ja sellaista työtä, jonka toteuttamisessa meillä olisi mahdollisuus tutustua Rikosseuraamuslaitoksen yksiköihin ja mahdollisesti verkostoitua alalle. Huhtikuussa 2022 olimme yhteydessä OMA-hankkeen projektityöntekijään ja pidimme tapaamisen, jossa sovittiin opinnäytetyön tekemisestä ja sen aloittamisesta syksyllä, kun ensimmäiset uuden OMA-ohjelman koulutuksen saajista olisivat käyneet koulutuksen.

Opinnäytetyöprosessi käynnistettiin syyskuussa 2022 yhteisen opinnäytetyön aloittamisluennon jälkeen aiheanalyysin työstämisellä. Lokakuussa saimme koulun puolelta ohjaajan, jolla oli merkittävä vaikutus opinnäytetyön varsinaisen kirjoittamisen aloittamiseen, sillä hän toi hyvin esiin kaikki aiheanalyysin puutteet ja ristiriidat ja ohjasi näin meitä tarkentamaan aiheitamme. Kirjoittamistaipaleen alussa osallistuimme myös menetelmä- ja tiedonhankintapajoihin sekä olimme aktiivisesti yhteydessä opinnäytetyön tilaajaan. Tietoperustan työstämisen ohessa pääsimme myös osallistumaan kaksipäiväiseen OMA-täydennyskoulutukseen, kun opinnäytetyömme tilaaja pyysi meidät koulutukseen kertomaan opinnäytetyöstämme.

Ennen vuoden vaihdetta lähestyimme uudistetun OMA-koulutuksen käyneitä sähköpostitse tilaajaltamme saamiemme yhteystietojen avulla ja tammikuun aikana saimme sovittua haastatteluaikat. Ensimmäiset haastatteluista toteutettiin jo tammikuun puolella ja loput helmikuun aikana. Ensimmäinen haastattelu toteutettiin Teams:n välityksellä mutta loput aineistot kerättiin toiveemme mukaan yksiköissä paikan päällä, jolloin saimme myös meille arvokasta käsitystä yksiköistä ja niiden välisistä eroista. Etähaastattelun koimme haastavaksi, sillä yhteysongelmat ja osittain myös ensimmäiseen haastatteluun liittyvä jännitys tekivät vuorovaikutuksesta paikoitellen hyvin epäluontevaa. Muista paikan päällä suoritetuista haastatteluista jäi kuitenkin miellyttävät kokemukset, sillä meidät otettiin avoimesti ja lämpimästi vastaan jokaisessa yksikössä. Olimme tavanneet osan haastateltavista jo aikaisemmin OMA-täydennyskoulutuksessa, minkä uskomme helpottaneen jännittäviä haastattelutilanteita. Koimme henkilökohtaisesti haastatteluiden myös sujuvoituvan useampien toteutuskertojen myötä.

Tutkimusaineistojen litterointi ja analysointi aloitettiin helmikuussa. Aineistot saimme litteroitua suhteellisen vaivattomasti mutta litteroidun aineiston analysoinnin aloittaminen tuntui hyvin vaikealta. Analysoitavan materiaalin paljous ja epävarmuus sopivasta analyysitavasta teki analyysivaiheesta pitkän prosessin. Analyysivaiheeseen saimme kulumaan tuloksineen kaksi kuukautta aikaa, sillä sen jatkaminen tuntui joka kerta haastavalta. Olimme tuki hahmottaneet tuloksia suullisesti jo ennen analyysivaiheen valmistumista, mutta logiikan

löytäminen luokitteluun vei meidät kerta toisensa jälkeen solmuun. Kun aineistot oli saatu luokiteltua, aineisto alkoi vihdoinkin hahmottua meille kunnolla, jonka jälkeen tuloksia kirjoitettiin kiireen asettaman paineen alla useita pitkiä päiviä putkeen. Saimme työn johtopäätöksiin asti tehtyä, mutta hektinen kevät ja paine koituikin liian suureksi taakaksi, jolloin päätimme ohjaajamme kannustuksesta ottaa vähän etäisyyttä työhön ajatuksiemme selkiyttämiseksi. Molempien työllistyessä oman alan tehtäviin venähti suunniteltu taukomme hieman pidemmäksi, mutta kesän mittainen etäisyys osoittautui järkeväksi, sillä palattuamme työn ääreen ajatustenkulku ja kirjoittaminen lähti sujumaan vaivattomasti.

Opinnäytetyöprosessissamme pidimme alusta asti tärkeänä sitä, että toteutamme työtä tasa-vertaisesti. Noudatimme tätä periaatetta työskentelemällä pääsääntöisesti samaan aikaan hybriditoteutuksena, suurimmaksi osaksi Teams:n välityksellä mutta tarvittaessa myös fyysisesti yhdessä. Esimerkiksi opinnäytetyön suunnitelmavaiheen ja analysointivaiheen koimme merkityksellisimmäksi toteuttaa fyysisesti yhdessä. Aikataulullisista syistä toteutimme opinnäytetyötämme myös itsenäisesti, mutta kuitenkin ennalta sovittuihin aihealueisiin perehtyen ja niitä työstäen. Tästä syystä myös opinnäytetyön teorian kirjallinen osuus jakaantui siten, että Petra on kirjottanut tekstiä määrällisesti hieman enemmän. Viivi on puolestaan vastannut käytännön toteutuksesta haastatteluiden suhteen enemmän esimerkiksi tulostamalla tarvittavat materiaalit ja pitämällä huolen siitä, että kirjojen lainat ovat ajan tasalla. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyön kokonaissisältö on kuitenkin yhdessä sovittua ja näin ollen yhdessä toteutettua.

8.3 Opinnäytetyön hyödyllisyys ja kehittämisehdotukset

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tutkia Omaehtoisen muutoksen ohjelman (OMA) ohjaajien kokemuksia ohjelmaan tehdyistä uudistuksista ja niiden vaikutuksista ohjelman vaikuttavuuteen. Opinnäytetyömme pohjautui Rikoksettoman elämän tukisäätiö RETS:n (entinen Kriminaalihuollon tukisäätiö KRITS) vuonna 2021 käynnistettyyn OMA-hankkeeseen. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa opinnäytetyömme tilaajalle OMA-ohjelman jatkojalostuksissa, tulevissa ohjaajakoulutuksissa ja hankkeen loppuraportissa hyödynnettäviä tuloksia.

Yleisesti opinnäytetyömme tarjoaa ennen kaikkea tietoisuutta rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamisesta keskittyen väkivaltarikollisuuden ilmiöön, mutta tarkastellessa OMA-ohjelman keinoja tullaan syventyneeksi myös ylipäätään siihen, mikä tekee kuntoutuksesta vaikuttavaa, jolloin saadut tulokset ovat yleistettävissä myös muuhun ohjelmatoimintaan tai kuntoutukseen yleisesti.

OMA-ohjelmasta on aikaisemmin tehty ylempänä esiteltyjä laajoja vaikuttavuustutkimuksia sekä muutama opinnäytetyö vankien näkökulmasta, mutta käsityksemme mukaan meidän opinnäytetyömme on ensimmäinen, joka laajentaa aiheen tarkastelun ammattilaisnäkökulmaan. Näin ollen tutkimuksemme pystyy tarkastelemaan ohjelman hyviä ja huonoja puolia

ttakehittämistarkoituksessa objektiivisemmin, kun taas vankinäkökulmasta tarkasteltuna kokemus ohjelmasta on subjektiivinen eikä ota kantaa siihen, toimisiko se muille yksilöille.

Opinnäytetyön tutkimusprosessin aikana mieleemme heräsi muutamia jatkokehittämisideoita, jotka liittyvät paljon keskustelua herättäneeseen aiheeseen ohjelman laajentamisesta. Eräs kehitysidea, johon ajatus nousi yhdessä haastatteluistamme, olisi OMA:n idean hyödyntäminen yleisesti esimerkiksi käytöshäiriöisiin nuoriin lastensuojelun tai koulujen toimesta. Perusajatus siitä, että kaikkien tekojen taustalla vaikuttavat ajatukset ja tunteet, osoittaa ohjelman käyttökelpoisuutta myös muiden kuin rikosseuraamusasiakkaiden parissa. Tätä voitaisiin ajatella myös ennaltaehkäisevänä työskentelynä, kun kohderyhmää, jonka todennäköisyyttä syllistyä rikoksiin voidaan pitää korkeana mutta jotka eivät ole vielä rikosten polulla, opetettiin tarkastelemaan käytöksensä takana olevia tekijöitä jo varhaisessa vaiheessa.

Pohdintaamme nousi erityisesti myös resurssinongelmaan vastaamaan noussut idea siitä, mikäli pystyttäisiin tarjoamaan opintojen loppusuoralla oleville opiskelijoille mahdollisuus käydä ohjelmakoulutus osana täydentäviä opintoja. Näin esiin nousutta huolta uudistuksen tuomasta lisäresurssien tarpeesta pystyttäisiin huomioimaan konkreettisin toimin ja saataisiin lisää ohjelmaan pätevyitä, jotka eivät kuitenkaan vielä olisi kiinnittyneitä tiettyyn yksikköön. Näin ollen tietoisuus ohjelmasta leviäisi opiskelijoiden mukana ja ohjelmaa olisi mahdollista hyödyntää siellä toimipaikassa, jonne opiskelija valmistuttuaan työllistyy, oli se sitten Rikosseuraamuslaitoksen toimipiste tai järjestöpuolen edustaja.

Lähteet

Painetut

Alvarez, A. & Bachman, R. 2014. Violence: The Enduring Problem. 2. Edition. California: SAGE Publications.

Bush, J., Harris, D. & Parker, R. 2016. Cognitive Self Change: How Offenders Experience the World and What We Can Do About It. New Jersey: Wiley-Blackwell.

Haapasalo, J. 2017. Kriminaalipsykologia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu - Teemahaastatteluiden teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Tampere: Juvenes Print.

Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. 2018. Kriminologia - Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. 2. painos. Tallinna: Gaudeamus.

Kähkönen, S., Karila, I., Koivisto, M. & Holmberg, N. 2020. Kognitiivinen psykoterapia. 9. painos. Helsinki: Duodecim.

Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. 2.painos. Helsinki: Tietosanoma.

Rikosseuraamuslaitos. 2012. OMA-ohjaajan teoriakäsikirja: Omaehtoisen muutoksen ohjelma. Rikosseuraamuslaitoksen käsikirja 1B/2012. Jyväskylä: Kopijyvä.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Väkivalta ja terveys maailmassa-WHO:n raportti. 2005. Suomentaja Salomaa, E. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ward, T. & Maruna, S. 2007. Rehabilitation: Beyond the risk assessment paradigm. London: Routledge.

Sähköiset

Allen, J. & Anderson, Craig. 2017. Aggression and Violence: Definitions and Distinctions. ResearchGate. Viitattu 15.11.2022. https://www.researchgate.net/publication/323784533_Aggression_and_Violence_Definitions_and_Distinctions

Carling, C. & Jauhiainen, A. 2021. AGGREDI-MENETELMÄ. Viitattu 15.11.2022. <https://www.aggredi.fi/sites/default/files/custom/Aggredi-menetelmaopas-2021.pdf>

- Danielsson, P. 2022. Nuorten väkivaltarikollisuuden määrä ja piirteet poliisin tietoon tulleen rikollisuuden valossa. Viitattu 15.11.2022. <https://poliisi.fi/documents/25235045/0/raportti-nuorten-vakivaltarikollisuus-poliisi.pdf/5707ff63-fce5-b1a3-83ed-6ae62808adfa/raportti-nuorten-vakivaltarikollisuus-poliisi.pdf/raportti-nuorten-vakivaltarikollisuus-poliisi.pdf?qt=1646715994222>
- Hallintolaki 434/2003. Finlex. Viitattu 22.2.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434#O1L2>
- HE 263/2004. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi. Viitattu 22.2.2023. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_263+2004.pdf
- Juhila, K. 2022. Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkko-käsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. 2.12.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Kallio, A. 2022. Litterointi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 2.12.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/litterointi/>
- Kleemola, J., Honkavaara, J. & Sonkamo, J. 2019. Rikosseuraamuslaitoksen rakenteiden ja toiminnan arviointi. Oikeusministeriön julkaisuja: selvityksiä ja ohjeita 2019:14. Viitattu 20.1.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161540/OMSO_14_2019_RISE_Rakenteiden_ja_toiminnan_arviointi.pdf
- Kolttola, I. & Näsi, M. 2022. Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteina 2021- Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Katsauksia 51/2022. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Viitattu 8.11.2022. https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/226420818/Katsauksia_51_Kolttola_Nasi_2022.pdf
- Konttila, A., Aaltonen, M. & Tyni, S. 2018. Väkivaltarikollisten OMA-ohjelman tehokkuuden ja vaikuttavuuden arviointi uusintarikollisuuden näkökulmasta: Analyysi OMA-ohjelman suorittaneiden ja keskeyttäneiden väkivaltarikollisten uusintarikollisuudesta. Viitattu 4.11.2022. <https://www.edilex.fi/artikkelit/18577.pdf>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2022a. Mitä säätiö tekee? Viitattu 4.11.2022. <https://www.krits.fi/saatio/tutustu-saatioon/mita-saatio-tekee/>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2022b. Kriminaalihuollon tukisäätiön historia. Viitattu 4.11.2022. <https://www.krits.fi/saatio/tutustu-saatioon/tausta/>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2022c. Kehittämishankkeet. Viitattu 4.11.2022. <https://www.krits.fi/hankkeet/>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2022d. OMA-hanke. Viitattu 4.11.2022. <https://www.krits.fi/hankkeet/oma-hanke/>
- Lauerma, H. 2017. Aggression psykobiologiaa ja näkökohtia väkivallan ehkäisemisestä. Eduskunta. Viitattu 22.11.2022. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2017-AK-104348.pdf>
- Maruna, S. & Farrall, S. 2004. Desistance from Crime: A Theoretical Reformulation. ResearchGate. Viitattu 15.2.2022. https://www.researchgate.net/publication/284224611_Desistance_from_Crime_A_Theoretical_Reformulation

McNeill, F., Farrall, S., Lightowler, C. & Maruna, S. 2012. How and why people stop offending: discovering desistance. Insights - evidence summaries to support social services in Scotland. 2012:15. IRISS - The Institute for Research and Innovation in Social Services. Viitattu 15.2.2022. <https://www.iriss.org.uk/sites/default/files/iriss-insight-15.pdf>

Oikeusministeriö. 2022. Kriminaalipolitiikka. Viitattu 28.11.2022. <https://oikeusministerio.fi/kriminaalipolitiikka>

Perustuslaki 731/1999. Finlex. Viitattu 22.11.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P7>

Poliisi. 2022. Väkivaltarikokset. Viitattu 22.11.2022. <https://poliisi.fi/vakivaltarikokset>.

Rikksentorjuntaneuvosto. 2022. Omaehtoisen muutoksen ohjelma (OMA). Viitattu 5.12.2022. <https://rikksentorjunta.fi/omaehtoisen-muutoksen-ohjelma-oma>

Rikosseuraamuslaitos. 2020. Riihimäen vankilaan sijoitetaan jatkossa väkivaltarikollisia uudelle kuntouttavalle osastolle. Viitattu 8.11.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2020/riihimaenvankilaansijoitetaanjatkossavakivaltarikollisia-uudellekuntouttavalleosastolle.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2021a. Vakava-osastolla huolellinen vankirekrytointi ja sovinnollinen toimintaympäristö tukevat kuntoutusta. Viitattu 8.11.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotteetjauutiset2021/vakava-osastollahuolellinenvankirekrytointijasoivinnollinentoimintaymparistotukevatkuntoutusta.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2021b. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2021. Viitattu 4.11.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220614144512/7a0qfFI1R/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2021_FI.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2022a. Organisaatio. Viitattu 8.11.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html#>

Rikosseuraamuslaitos. 2022b. Ohjelmatyö. Viitattu 15.11.2022. <https://rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/ohjelmatyo.html#>

Rikosseuraamuslaitos. 2022c. Tutkimusluvut tieteellisiin tutkimuksiin ja hankkeisiin. Viitattu 23.11.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/tilastot/tutkimusluvut.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2022d. Kuntoutus. Viitattu 15.11.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2022e. Arvot ja strategia. Viitattu 6.3.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html#>

Rikosseuraamuslaitos. 2022f. Organisaatiouudistus. Viitattu 27.11.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/organisaatiouudistus.html>

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 20.11.2022.

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 20.11.2022.

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html

SOSTE. 2019. Toiminnan vaikuttavuus. Suomen sosiaali ja terveys ry. Viitattu 22.11.2022.

<https://www.soste.fi/toiminnan-vaikuttavuus/>

Tilastokeskus. 2022. Rikos- ja pakkokeinotilasto. Viitattu 15.11.2022. <https://stat.fi/ti-lasto/rpk>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 8.11.2022. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3/2019. Viitattu 1.10.2023.

https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus -Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Akateeminen väitöskirja. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2015. Viitattu 22.11.2022.

https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/l1CTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf

Tyni, S.& Aaltonen, M. 2021. Vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarvioinnit ja arviointivuus. Kriminologia 1, (1). Viitattu 24.11.2022. <https://kriminologia.journal.fi/article/view/109019>

Vankeuslaki 767/2005. Finlex. Viitattu 20.1.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Julkaisemattomat

Alakruuvi, M. 2022. Sähköpostiviestiketju 19.12.2022. Erityisohjaaja. Riihimäen vankila.

Kaarakka, O. 2022. Desistanssi. V1412 Rikollinen käyttäytyminen ja siitä irrottautuminen. Kurssimateriaali.

Konttila, A. 2022. Sähköpostiviesti 8.12.2022. Erikoissuunnittelija. Rikosseuraamuslaitos.

Omaehtoisen muutoksen ohjelma -luonnos. 2022. Alkuperäiskäsikirjan käännös.

OMA-täydennyskoulutus. 2023. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 18.-19.1.2023. Vantaa.

Tukiainen-Porokka, M. 2022a. Sähköpostiviesti 30.5.2022. Projektityöntekijä. OMA-hanke. Kriminaalihuollon tukisäätiön Powerpoint-esitys: koulutusmateriaalia.

Tukiainen-Porokka, M. 2022b. Sähköpostiviesti 19.12.2022. Projektityöntekijä. OMA-hanke.

Tukiainen-Porokka, M. 2022c. Sähköpostiviesti 7.12.2022. Projektityöntekijä. OMA-hanke.

Kuviot

Kuvio 1: Muutoksia havainnollistava kuvio	16
---	----

Taulukot

Taulukko 1: Analysointiprosessia havainnollista taulukko	30
--	----

Liitteet

Liite 1: Haastattelurunko.....	57
Liite 2: Saatekirje	58
Liite 3: Suostumus tutkimukseen osallistumisesta	59

Liite 1: Haastattelurunko

Haastattelurunko

Taustatiedot:

- Työuran pituus / työhistoria rikosseuraamusalalla
- Kokemus muista ohjelmatöistä

Käytännön toteutus:

- Missä määrin yksikössänne toteutetaan ohjelmatoimintaa?
- Aikaisemman OMA-ohjelman toteuttaminen:
 - Miten aikaisempaa OMA-ohjelmaa on toteutettu yksikössänne?
 - Kuinka kauan olet ohjannut aikaisempaa OMA-ohjelmaa?
 - Minkälaisena koit aikaisemman OMA-ohjelman?
- Uudistetun OMA-ohjelman toteuttaminen:
 - Oletko ohjannut uudistettua OMA-ohjelmaa?
 - Miten koet ohjelman muutokset: avoin ryhmä, joustavuus, valintakriteerit, jatkuvuus?
 - Miten uudistettua OMA-ohjelmaa toteutetaan/aiotaan toteuttaa yksikössänne?

Tavoitteellisuus:

- Minkälainen käsitys sinulla on ohjelman vaikutuksesta desistanssiprosessin alkamiseen tai ylläpitoon?
- Miten koet ohjelman vastaavan sen tavoitteisiin (esim. keinot, kestävyys)?
- Miten koet muutoksien vaikuttavan ohjelman toteutukseen?

Kriittinen ajattelu ja kehittäminen:

- Oletko saanut ohjelmaan osallistujilta palautetta ohjelman aikaisemmasta tai sen uudistetusta mallista, minkälaista?
- Kuvaile vapaamuotoisesti mikä tekee tai tekisi ohjelmatoiminnasta vaikuttavan?

Liite 2: Saatekirje

Hyvä OMA-ohjaaja,

Olemme Viivi Nyberg ja Petra Vesala, kolmannen vuoden aloittavia rikosseuraamusalan sosionomiopiskelijoita Laurea ammattikorkeakoulusta. Toteutamme tilaajamme Kriminaalihuollon tukisäätiön toiveesta opinnäytetyötutkimusta uudistetun Omaehtoisen muutoksen ohjelman vaikuttavuudesta ohjaajanäkökulmasta ja nyt sinulla on mahdollisuus päästä jakamaan ajatuksiasi, joiden pohjalta ohjelmaa voidaan jatkokehittää!

Haastattelut opinnäytetyötämme varten toteutetaan teemahaastattelurunkoa hyödyntäen. Haastatteluteemat painottuvat käytännön työn, kriittisen ajattelun sekä kehittämisen ympärille. Opinnäytetyömme tavoitteena on saada tietoa uudesta toteutustavasta, jolloin tuloksia voidaan hyödyntää kuntoutusohjelman jatkojalostuksessa, tulevilla ohjaajakoulutuksissa ja uudessa teoriakäsikirjassa. Haastattelulle varaisimme aikaa noin tunnin verran. Haluaisimme toteuttaa haastattelun sinun omassa työympäristössäsi mukavassa hengessä, mutta olemme avoimia toteuttamaan haastattelun myös etäyhteyksin. Haastattelu sijoittuisi tammi-maaliskuulle pitkälti omien aikataulutoiveidesi mukaan, mutta toivoisimme tietysti pääsevämme aloittamaan haastattelut mahdollisimman pian!

Raportoimme tuloksista täysin anonymisti ja kertomasi kokemukset ovat täysin luottamuksellisia. Haastattelut nauhoitetaan aineiston analysointia varten, mutta kaikki kerätty aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja sinulla on myös oikeus keskeyttää osallistumisesi ilman perusteltua syytä missä tahansa projektin vaiheessa.

Uudistetun OMA-koulutuksen käyneitä ohjaajia on toistaiseksi vielä niin pieni joukko, että osallistumisesi haastatteluun olisi meille erittäin arvokasta! Toivomme, että vastaisit tähän sähköpostiin **joka tapauksessa** halukkuudestasi osallistua haastatteluun viimeistään **16.1.2023**.

Pyydämme sinua olemaan rohkeasti yhteydessä meihin, mikäli sinulla herää jotain kysyttävää liittyen opinnäytetyöhömmöme tai sen toteutukseen!

Lämpimin terveisin,

Viivi ja Petra

Viivi Nyberg

Petra Vesala

Liite 3: Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Suostumus opinnäytetyön tutkimukseen osallistumisesta

Olen saanut tietoa Viivi Nybergin ja Petra Vesalan opinnäytetyön sisällöstä ja sen tavoitteista. Suostun antamaan haastattelun ja tiedostan, ettei minua voida tunnistaa antamieni vastausten perusteella ja tunnistetietojeni pysyvän suojassa koko tutkimusprosessin ajan, kunnes ne hävitetään.

Annan suostumukseni haastatteluun ja haastattelun nauhoittamiseen. Suostun siihen, että haastattelussa kertomaani voidaan käyttää tutkimustarkoitukseen. Olen tietoinen, että kaikki kerätty aineisto (nauhoitteet, litterointi, suostumustositteet ja muistiinpanot) hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Olen tietoinen, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja, että voin halutessani keskeyttää osallistumiseni tutkimukseen ilman perusteltua syytä.

Tästä suostumuksesta on teetettynä kaksi kappaletta, joista toinen jää haastateltavalle ja toinen opinnäytetyön tekijöille.

Paikka ja aika

Suostumuksen antajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Opinnäytetyön tekijöiden allekirjoitukset ja nimenselvennykset

Viivi Nyberg

Petra Vesala